

Vergaderjaar 1998–1999

25 880

Wetgeving voor de elektronische snelweg

Nr. 5

VERSLAG VAN EEN NOTAOVERLEG

Vastgesteld 14 april 1999

De vaste commissie voor Justitie¹ heeft op 12 april 1999 overleg gevoerd met de minister van Justitie over **de nota Wetgeving voor de elektronische snelweg (25 880, nr. 2)**.

Van het overleg brengt de commissie bijgaand stenografisch verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Justitie,
Van Heemst

De griffier van de vaste commissie voor Justitie,
Pe

¹ Samenstelling:

Leden: Van de Camp (CDA), Biesheuvel (CDA), Swildens-Rozendaal (PvdA), Scheltema-de Nie (D66), Kalsbeek-Jasperse (PvdA), Zijlstra (PvdA), Apostolou (PvdA), Middel (PvdA), Van Heemst (PvdA), voorzitter, Dittrich (D66), ondervoorzitter, Rabbae (GroenLinks), Rouvoet (RPF), Van Oven (PvdA), O.P.G. Vos (VVD), Van Wijmen (CDA), Patijn (VVD), De Wit (SP), Ross-van Dorp (CDA), Niederer (VVD), Nicolai (VVD), Halsema (GroenLinks), Weekers (VVD), Van der Staaij (SGP), Wijn (CDA) en Brood (VVD).

Plv. leden: Balkenende (CDA), Verhagen (CDA), Wagenaar (PvdA), Van Vliet (D66), Arib (PvdA), Duijkers (PvdA), Kuijper (PvdA), Albayrak (PvdA), Barth (PvdA), De Graaf (D66), Karimi (GroenLinks), Schutte (GPV), Santi (PvdA), Van den Doel (VVD), Rietkerk (CDA), Rijpstra (VVD), Marijnissen (SP), Buijs (CDA), Passtoors (VVD), Van Blerck-Woerdman (VVD), Oedayraj Singh Varma (GroenLinks), De Vries (VVD), Van Walsem (D66), Eurlings (CDA) en Kamp (VVD)

Stenografisch verslag van een notaoverleg van de vaste commissie voor Justitie

Maandag 12 april 1999

Aanvang 19.00 uur

Voorzitter: Wagenaar

Aanwezig zijn 5 leden der Kamer, te weten:

Nicolaï, Vendrik, Van der Staaij, Wijn en Wagenaar,

alsmede de heer Korthals, minister van Justitie, die vergezeld is van enige ambtenaren van zijn ministerie. De volgende ambtenaar nam deel aan de beantwoording: de heer A. Patijn, raadadviseur.

Aan de orde is:

- de nota Wetgeving voor de elektronische snelweg (25 880, nr. 2).

De **voorzitter**: Ik open de vergadering van de vaste commissie voor Justitie en heet welkom de minister van Justitie, de hem vergezellende ambtenaren, de leden en de belangstellenden op de publieke tribune.

Aan dit overleg zijn schriftelijke vragen voorafgegaan. De desbetreffende antwoorden heeft u in uw bezit, alsmede de resultaten van de hoorzitting over dit onderwerp. Ik meld dat de heer Bakker van de fractie van D66 zich helaas moet laten verontschuldigen. Hij is ziek geworden.

Ikzelf zal in de loop van het debat namens de PvdA-fractie het woord voeren.

Eerste termijn van de zijde van de commissie

De heer **Nicolaï** (VVD): Mevrouw de voorzitter! Wij vinden de nota een indrukwekkend stuk werk. Naar onze mening was het nuttig en nodig om het in ieder geval één keer op deze

manier te doen. Wij beschouwen de nota enerzijds als een goede inventarisatie van alle voor de elektronische snelweg relevante rechtsgebieden en anderzijds als een adequaat toetsingskader voor verdere uitbouw van regelgeving waar dat nodig is.

De exercitie was hard nodig, maar moet nu in principe haar weg vinden in alle rechtsgebieden. Ik heb begrepen dat het de bedoeling is dit over twee jaar te herhalen of te updaten. Ik wil daarover graag iets meer horen. Wat ons betreft behoeft de exercitie niet op deze manier herhaald te worden. Deze nota legt een goede bodem. Een en ander moet echter verder uitgewerkt worden in de verschillende rechtsgebieden. Het coördineren en stimuleren daarvan moet centraal gebeuren. Kan de minister iets meer inzicht geven in de manier waarop hij zich dit voorstelt? Ik neem aan dat dit vanuit het ministerie van Justitie gebeurt, maar hoe verhoudt zich dat dan weer tot EZ dat ten aanzien van de elektronische snelweg nog steeds een coördinerende positie inneemt? Aan de inhoud zijn twee kanten te onderscheiden, enerzijds de specifieke punten en anderzijds de gedachte die in de nota wordt ontwikkeld. Wat die specifieke punten betreft, heb ik geen behoefte om de vragen te herhalen die wij schriftelijk hebben gesteld en waarop nuttige en verhelderende antwoorden zijn gekomen. Een enkel punt komt nog wel aan de orde. Ik wil mij nu concentreren op de inhoudelijke hoofdlijn.

De teneur daarvan beoordelen wij positief. Het uitgangspunt van de nota zou ik nogmaals krachtig willen onderstrepen: wat juridisch gesproken off line geldt, moet ook

on line gelden. Daarover is toch weer enige discussie. Natuurlijk kun je altijd een voorbeeld verzinnen, waarbij dit uitgangspunt een beetje wringt. Ik hecht er zeer aan die gedachte toch overeind te houden, omdat ik van mening ben dat de elektronische snelweg niet gezien moet worden als een zelfstandige entiteit. Het is niet iets nieuws, het is in feite alleen communicatie, echter geavanceerder dan voorheen. Het is geavanceerdere informatie-uitwisseling en dus niet iets eigensoortigs dat eigensoortige regelgeving behoeft.

De verschillen betreffen allereerst de schaal waarop informatie wordt uitgewisseld, op de tweede plaats de snelheid waarmee gecommuniceerd wordt en op de derde plaats de interactiviteit waarmee gecommuniceerd kan worden.

In algemene zin zijn er naar mijn mening vooral twee juridische consequenties. De eerste consequentie is dat de hele wetgeving doorgelicht moet worden op het technologieonafhankelijk laten zijn van de regelgeving, ook al omdat de technieken en technologie zo snel veranderen. Ik wil niet de behandeling van de nota dunnetjes overdoen, maar allereerst valt het bestuursrecht in het oog, waarbij ontzettend veel is gebaseerd op schriftelijke informatie. Dat komt natuurlijk op deze manier op de helling. Ik noem in het kader van technologieonafhankelijk zijn één specifiek voorbeeld: wij hebben nog niet zo lang geleden een mooie Telecommunicatiewet in de Kamer vastgesteld en wij hebben ook een Mediawet die wij steeds weer verfijnen. Maar dit zijn technologieafhankelijke wetten. Als de convergentie tussen Internet en televisie, om het simpel aan te duiden,

plaatsvindt, dan ontstaat hetzelfde euvel, namelijk dat een en ander niet voldoende technologieonafhankelijk is geformuleerd.

De tweede en veruit belangrijkste juridische consequentie in het algemeen van het ontstaan van een elektronische snelweg betreft de internationale kant. Dat zal iedereen duidelijk zijn, maar het kan niet genoeg benadrukt worden. De titel van het WRR-rapport over de hele snelwegproblematiek was "Staat zonder land". Dat typeert in heel korte bewoordingen de kwestie waarvoor wij staan. In de nota wordt erkend, maar het is daarom niet minder zorgelijk dat wij ons eigenlijk een onvoldoende beeld kunnen vormen van wat het betekent. Nogmaals, het blijft een zorg. Tweede zorg betreft de internationale kant is de praktijk. Wat er gebeurt, is dat er veel op Europees niveau wordt geregeld. En wij zijn daar al blij mee, terwijl dat natuurlijk on line ook maar weer een eiland is. In feite moet alles als het even kan mondiaal geregeld worden.

Ik wil enkele voorbeelden geven van de internationalisering en de consequenties daarvan. Het is mooi dat de privacy in Europees verband wordt geregeld. Maar ja, de Verenigde Staten hebben het weer heel anders geregeld. Er worden allerlei criminele acties via netwerken gepleegd. Er liggen veel vragen over de jurisdictie. Wie is waarop aanspreekbaar? Als via een buitenlandse computer criminele acties worden ondernomen die in Nederland consequenties hebben, bestaat er volgens de nota geen mogelijkheid om een strafrechtelijk onderzoek in te stellen naar die buitenlandse computer. Dat zou toch niet zo mogen zijn. Kan de regering hierop reageren? Dit geeft aan dat wij op het punt van de criminaliteit nog tegen een heleboel problemen aanlopen. Ik noem in dit verband ook de positie van de providers. Zij hebben ook niet veel met landsgrenzen te maken en kunnen dus ook niet erg worden gebonden. Zij moeten ook niet te zeer gebonden worden, omdat zij het neutrale doorgeefluik zijn en moeten blijven. Als het gaat om opsporing, moet een provider natuurlijk wel meewerken. Dat is iets anders dan een soort van censuur vooraf. Er moet natuurlijk wel een redelijke maat worden gehouden aan de kosten die daaraan verbonden zijn. Wil de regering hierop nader

ingaan? Mijn laatste voorbeeld betreft de handel die internationaal is en natuurlijk al was. Die vindt nu voor een deel via het netwerk plaats. Het ene na het andere voorbeeld duikt op van hoezeer men in het gedrang komt met de nationale regelgeving. Ik noem het ontduiken van de vaste boekenprijs door via het net in België boeken te bestellen, het gratis downloaden van het world wide web van "De bestemming" van Marco Borsato en het bestellen van Viagra. Zo kan ik nog honderdduizend andere voorbeelden geven. Regelgeving moet erop gericht zijn om zaken mogelijk te maken en niet om zaken te bemoeilijken. Dit geldt bij uitstek voor de elektronische snelweg, in de eerste plaats omdat wij het hier hebben over vrije communicatie. Dat is de essentie van dit hele onderwerp. Dat moet dus eerder worden toejuicht en worden bevorderd dan dat er paal en perk aan wordt gesteld. In de tweede plaats gaan de technologische veranderingen soms zo snel dat je moet oppassen om te snel iets in regelgeving vast te leggen. Uitgangspunt is dat vanuit een andere optiek naar de regelgeving moet worden gekeken, namelijk vanuit zelfregulering waar dat maar kan. Dat biedt de mogelijkheid om flexibel mee te gaan met de ontwikkelingen. Ik noem in dit verband ook het auteursrecht in algemene zin. Natuurlijk moet alles auteursrechtelijk netjes geregeld worden. Ik vind het wel van belang om op te merken dat de informatiesamenleving die inmiddels is ontstaan en die in omvang nog steeds toeneemt, niet is bedoeld om daar vooral de intellectueel eigenaars baat bij te laten hebben, om degene die ooit iets verzonnen heeft daarvan vooral te laten profiteren. De informatiesamenleving is vooral bedoeld voor en moet ten bate komen van de burger die beter informatie kan krijgen. Er is een ander aspect dat in aanmerking moet worden genomen, waarbij evenmin direct aan regelgeving gedacht moet worden: de technologische mogelijkheden. In het bijzonder vraag ik aandacht voor PET, privacy enhancing technology. Dat kan een zeer effectieve manier zijn die regelgeving met betrekking tot privacybescherming niet eens nodig maakt. Tot slot noem ik in dit rijtje de betrouwbaarheid. Het garanderen van de betrouwbaarheid op de elektronische snelweg vormt

een groot probleem. Hoe weet je wie wie is en waar de informatie vandaan komt? Een reële verwachting is dat de markt zelf voor regulering zorgt. Dat gebeurt eigenlijk al. TTP is een ontwikkeling die gestimuleerd kan worden in de enge zin van het woord: zij kan door de overheid mogelijk gemaakt worden. Mij lijkt hier sprake van een geweldige groeimarkt. Als iemand nieuwe mogelijkheden voor het net zoekt, zou ik hem aanraden met TTP te beginnen. Dat lijkt mij namelijk iets voor de toekomst. Wat weer wel iets voor de overheid is, is het regelen van de erkenning. Een notaris is ook erkend en hierbij gaat het in feite om de notarissen van de digitale snelweg.

Wat de VVD betreft zou dit het toetsingskader kunnen zijn waarmee wij het toetsingskader in deze nota beoordelen. Alvorens een oordeel over het toetsingskader zelf te geven, wil ik nog een procedurele vraag stellen. Wat is de stand met betrekking tot het toetsingskader? Is het al verwerkt in de Aanwijzingen voor de regelgeving? Wordt wetgeving die nu de Kamer wordt aangeboden al getoetst aan het kader dat in de nota is verwoord? Zowel in Europees als in mondiaal verband zou veel regelgeving tot stand moeten komen, maar elders houdt men niet veel rekening met het Nederlandse toetsingskader. Hoe groot is de spanning op dit punt? Ik denk hierbij ook aan de WBP, de Wet bescherming persoonsgegevens: je kunt ons toetsingskaders laten gelden, maar voor een groot deel gaat het om een uitvloeisel van de Europese richtlijn, die dat toetsingskader niet kent.

Voorzitter! Wij onderschrijven inhoudelijke het toetsingskader, zij het dat dat op een enkel punt iets aangescherpt zou kunnen worden. In de eerste plaats zou nog duidelijker de voorkeur aangegeven moeten worden voor het laten gelden van de regelgeving op zo groot mogelijke schaal. Wij zien dus liever een mondiale regeling dan een Europese of een nationale, althans als je al tot regelgeving moet komen. Verder geven wij de voorkeur aan zelfregulering. Op dat punt zijn wij het dus volledig eens met wat er in de nota staat. De formuleringen daarover kunnen evenwel scherper worden. In de nota wordt aangegeven wanneer zelfregulering niet de goede weg zou zijn. Er worden in dat verband drie

punten genoemd. De nota zegt allereerst dat zelfregulering niet aan de orde is als het gaat om opsporingsaangelegenheden. Dat is logisch, zij het dat ik ook daarover nog wel een opmerking wil maken en die heeft dan specifiek betrekking op encryptie. De gedachte is dat het voor de opsporing nuttig zou zijn als de sleutels van alle vormen van geheimtaal op een centrale plaats werden gedeponereerd. Die gedachte spreekt ons absoluut niet aan, los van allerlei meer praktische bezwaren. Juist van datgene wat je wilt achterhalen, zal de sleutel niet afgegeven worden. Dat zal iemand die daar achter zit van zijn levensdagen niet doen. Dus met deze operatie zou je niets opschieten.

Verder zou niet tot zelfregulering overgegaan moeten worden als fundamentele normen en waarden in het geding zijn. Dat klinkt heel logisch, maar zelfs op dit punt wil ik een relativerende opmerking maken. Ook als het gaat om fundamentele normen en waarden kan zelfregulering adequaat zijn. Ik noem kinderporno. Niemand zal toch tegenspreken dat zo iets alles te maken heeft met fundamentele normen en waarden. Wat in dat verband vooral effectief is, is een meldpunt kinderporno. Dat is bij uitstek een voorbeeld van zelfregulering dat heel goed werkt. In het algemeen is het heel goed om met meldpunten te werken. Dat is nog iets heel anders dan formele wetgeving.

De derde grond om niet tot zelfregulering over te gaan betreft de situatie waarin het risico van verdringing dreigt, dus als de digitale communicatie de ouderwetse media zou verdringen. Ook hierbij wil ik een paar kanttekeningen maken. Het beeld van verdringing dat in de nota wordt geschetst, vind ik niet helder. Er wordt gesproken over het derde stadium. Volgens de nota hebben we eerst het stadium van de snelweg als luxe goed, als aanvullende communicatie. Daarna komt het stadium van nevenschikking van deze twee vormen van media. Het derde stadium is het stadium van de verdringing. Naar mijn mening is dit niet een reële voorstelling van zaken. Alledrie de vormen kunnen zich tegelijkertijd op verschillende terreinen voordoen.

In de tweede plaats is er het bezwaar tegen het begrip "verdringing". Het is een negatief begrip. Zo is het ook

bedoeld in de nota, maar de VVD-fractie is van mening dat je het zo niet moet zien. Het is vervanging. Vervolgens is de vraag of je dat positief of negatief waardeert. Dat brengt mij op mijn laatste opmerking. Het begrip verdringing, dus vervanging, wordt nu gehanteerd om aan te geven dat er geen sprake moet zijn van zelfregulering, maar van regelgeving, zodat iedereen gegarandeerd zijn informatie via de klassieke media kan krijgen. Tenzij ik het in die 273 pagina's heb gemist, wordt niet genoemd dat de burgers worden toegerust om via de digitale weg te kunnen communiceren. Misschien kan dit niet binnen de huidige generatie, maar het is een erg groot gemis dat in deze nota niet heel nadrukkelijk wordt gesproken over media- en ICT-educatie op school. Zoals je leert lezen en schrijven, wat wij allemaal hebben geleerd, moet over een generatie iedereen als vanzelfsprekend met de computer kunnen omgaan.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Voorzitter! Mijn collega Femke Halsema laat zich verontschuldigen. Ik neem voor een keer haar plaats in. Dat is een gewaagde operatie, maar ik hoop dat u het verschil niet zult merken. Net als de heer Nicolai zal ik mij in dit overleg beperken tot een aantal algemene opmerkingen. Eigenlijk voeren wij nu een overleg over een deels achterhaalde nota. Met velen ben ik van mening dat het een kwalitatief hoogwaardig stuk is geworden. Het is een interessant, leesbaar en goed geformuleerde nota geworden, die echter al een jaar oud is. De technologische ontwikkelingen zijn razendsnel doorgegaan. Ik lees ergens in de nota dat het misschien mogelijk zal worden dat mobiele telefoons ook van e-mail en fax worden voorzien. Ik heb inmiddels begrepen dat die apparatuur ruimschoots voorhanden is. Dat voorbeeldje plaatst wetgeving voor de elektronische snelweg naar het oordeel van de fractie van GroenLinks in een bijzonder daglicht. Het blijkt dat wetgeving als instrument van overheidsbeleid stamt uit meer onthaaste tijden, waarin de snelheid van veranderingen van maatschappelijke verhoudingen vrijwel altijd lager was dan de constructie van de wetgeving die geacht werd deze verhoudingen te reguleren.

De stap die de regering zet, het technologieonafhankelijk maken van wetgeving, is alleen al hierom logisch, maar is om diezelfde reden niet geheel zonder problemen. Het punt lijkt mij te zijn dat de elektronische snelweg in al zijn hoedanigheden en variëteiten een in belangrijke mate unieke ontwikkeling sui generis is, waarvoor bovendien geldt "wat niet is, zal heel snel komen". Dat wordt ruimschoots onderkend in de notitie. In de aanvullende lijst van vragen en antwoorden van 31 december jl. wordt het ook omstandig herhaald. De regering spreekt uitvoerig over het revolutionaire karakter van de elektronische snelweg en de daaraan inherente processen zoals dematerialisering, internationalisering en technologische turbulentie. Het wordt naar het oordeel van mijn fractie echter nog te weinig als een fundamentele kwestie beschouwd die de principes van het recht danig in de war kunnen brengen. Mede daarom plaatst mijn fracties vraagtekens bij het principe dat alles on line net zo geregeld moet worden als off line. Zoals gezegd, brengen de digitale revoluties die zich nu voltrekken en de overgang naar een informatiesamenleving een deels nog ongekende wereld tot stand. Ik heb net het boek gekocht van Manuel Castells, een buitengewoon fascinerend boek, een trilogie van honderden pagina's over wat de toekomst kan brengen. Het is bijna onmogelijk om daarvan een goed beeld te krijgen. Het blijkt ook dat de regering nog geen helder antwoord kan geven – ik zie dat als een onderbouwing van mijn stelling – op de vraag of wij hier te maken hebben met een publieke ruimte in de klassieke zin. Dat is een voor ons bekend begrip; dan weten wij hoe wij de verhouding publiek-privaat moeten zien en welke wetgeving daaruit voortvloeit. De snelle beweging naar een letterlijk ongekende wereld tekent zich nog scherper af als wij tegelijk inzien dat alle deskundigen voorspellen dat wij over vijf jaar middenin de grote digitale convergentiegolf zitten, waardoor bijvoorbeeld aparte wetgeving voor de media, de telecommunicatie en de elektronische snelweg in feite alweer achterhaald is. Wellicht kan door te snelle wetgeving, het proberen greep te krijgen op de ontwikkelingen, de wet van de

remmende voorsprong in werking treden. Ik krijg op dit punt graag een reactie van de minister.

De heer **Nicolai** (VVD): Het is aardig te constateren dat dit ongeveer de tegenovergestelde ingang is van die welke ik net koos. Deze ontwikkeling vertoont volgens de heer Vendrik wel de kenmerken van een sui-generis-regeling, ook in juridische zin. Welke rechtsbeginselen staan volgens u op de helling, en worden principieel anders door de elektronische snelweg?

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Een beginsel waarnaar al wordt verwezen, is dat van het verlies van het territorialiteitsbeginsel, dat in wetgeving buitengewoon belangrijk is. Wij raken dat in zeer snel tempo kwijt, wat een veelheid van vragen oproept over de betekenis van het juridisch instrumentarium. Ik doel met name op de vraag, wat regels nog voorstellen als je iets wilt reguleren ten aanzien van de elektronische snelweg. Het is heel lastig een goed beeld te krijgen van de nabije toekomst, en om je vervolgens een beeld te vormen van de rol die wetgeving daarbij kan spelen. Ik wil het niet als fundamentele kritiek positioneren, want zoals gezegd, lees ik in de nota dat de regering zelf die ontwikkelingen ook wel ziet. Het roept bijvoorbeeld wel de vraag op hoe onproblematisch de stelling van de regering is, dat on line en off line hetzelfde geregeld moeten worden. De vraag is of dat allemaal wel zo makkelijk kan.

De heer **Nicolai** (VVD): Ik ben het natuurlijk gloeiend eens met het voorbeeld van de internationalisering. Dat was juist mijn eigen kanttekening bij dat hele principe. Niet om het u lastig te maken, maar zou u nog een ander voorbeeld kunnen geven? Mijn idee is namelijk dat er, afgezien van de internationalisering, nu juist zo weinig voorbeelden zijn te verzinnen van het heel anders bezien van de rechtsbeginselen.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): U maakt het mij inderdaad moeilijk. Hoewel dit niet echt mijn thema is, kan ik mij daar wel iets bij voorstellen. Ons idee is dat de elektronische snelweg in de tamelijk nabije toekomst voor andere maatschappelijke verhoudingen gaat zorgen.

Vandaar de principiële vraag, hoe het rechtssysteem daarop moet reageren. Dat geldt niet alleen voor het territorialiteitsbeginsel, maar voor een veel bredere werkingsfeer. Ik doel op het auteursrecht en op het eigendomsrecht, waar een heel aantal nieuwe kwesties aan de orde komt. De vraag is of je die met het instrumentarium dat wij nu hebben, kunt ordenen. De elektronische snelweg biedt een enorme variëteit aan mogelijkheden en kansen, waarbij met grote snelheid technologische innovatie wordt gepleegd. Wij kunnen ons nauwelijks een beeld voorstellen van de situatie over vijf jaar. Wat is dan nodig aan wetgeving, en over welke sector hebben wij het dan eigenlijk? Waarover spreken wij precies? Wat zou dat bijvoorbeeld betekenen voor de verschillende toezichhouders? Op basis van welke wet- en regelgeving zouden die wel of niet moeten interveniëren in de markt? Daarvoor hebben wij nu bepaalde systemen, die misschien over vijf jaar totaal nutteloos zijn geworden. Dát is mijn punt. Wij zitten hier met een heel lastig probleem, omdat het gaat om een terrein waarop de ontwikkelingen zo snel gaan, dat wij ze eigenlijk nauwelijks kunnen percipiëren, en dus nauwelijks daarop kunnen anticiperen. Dus vind ik het wat makkelijk om zoals de regering te zeggen dat off line en on line dezelfde regels van toepassing moeten zijn. Miskien je daarmee niet dat de kwaliteit on line heel anders is dan die off line?

Mevrouw de voorzitter! Ik kom toe aan het toetsingskader. Wij vinden dat in het op zich sympathieke toetsingskader, waarbij wij ons heel veel kunnen voorstellen, een heel eenvoudige drempelbepaling ontbreekt. Het lijkt ons dat de allereerste vraag zou moeten luiden, of het ontbreken van regulering op dit moment een maatschappelijk onaanvaardbaar probleem veroorzaakt. Zou de nationale wetgever voorlopig niet wat meer geduld moeten betrachten? Is regulering werkelijk nodig? Ik maak deze opmerking ook tegen het licht van de Europese Unie, die naar ik heb begrepen uitvoerig met wet- en regelgeving bezig is. Wellicht kan de minister nader ingaan op de verhouding tussen de verschillende rechtssystemen voor de elektronische snelweg.

Mevrouw de voorzitter! Enig geduld lijkt misschien ook op haar plaats, nu op dit moment nog een staatscommissie bezig is om te kijken of, en zo, ja hoe digitale grondrechten vorm zouden kunnen krijgen in de Grondwet. Ik heb niet de allerlaatste informatie over waar deze staatscommissie zich op dit moment bevindt – wellicht kan de minister daarover nog iets zeggen – maar ik vraag mij toch af of, los van de procedure, niet eerst over het principe van digitale grondrechten een knoop moet worden doorgehakt, voordat wordt toegekomen aan allerlei lagere wet- en regelgeving. Mevrouw de voorzitter! Terecht stelt het kabinet dat een mondiale aanpak van mogelijke regulering van de elektronische snelweg de voorkeur verdient. Dat klinkt sympathiek. Dat roept eerlijk gezegd onmiddellijk de vrij simpele vraag op, welke positie de Verenigde Naties in dit geheel gaan innemen. Die organisatie wordt nogal eens gepasseerd. Het is de vraag of dat nu ook zou moeten gebeuren. Is de VN niet juist de aangewezen organisatie, misschien wel de eerste organisatie om vorm te geven aan de mondiale aanpak? De acties van de Nederlandse regering lijken daar slechts in beperkte mate op gericht. Men slaat mondiale mogelijkheden snel over – zo lijkt het – om het vooral te zoeken in regulering door allerlei Europese organisaties in EU- en OESO-verband. Is het niet mogelijk om een meer mondiaal spoor te bewandelen, zodat geen nieuwe ongelijkheid ontstaat tussen rijke landen hier in Europa dan wel, in OESO-verband, Amerika, Canada en Korea en arme landen?

Wat betreft het internationale aspect van deze notitie heeft mijn fractie moeite met het standpunt van de regering dat in beginsel niet afwijzend wordt gestaan ten opzichte van – ik citeer nu uit de nota –: "internationale eenmaking van wetgeving die is gebaseerd op culturele verschillen, zoals uitingsdelicten". Dat klinkt niet helemaal goed, want het zou voor Nederland al snel een inperking van de vrijheid van meningsuiting kunnen betekenen. Ik hoor daarom graag een nadere duiding van die zin. Mijn fractie heeft als uitgangspunt dat strafrecht geen ordeningsprincipe is. Dat moet ook via en bij de elektronische snelweg gaan gebeuren. Het braakliggende terrein van de

elektronische snelweg mag niet dienen voor vergaande strafrechtelijke bepalingen, waarvan men tot nu toe heeft afgezien in de klassieke rechtsorde. Terecht stellen de verzamelde Nederlandse Internetproviders dan ook dat het voornaamste juridische probleem niet zozeer ligt in geen of verkeerde wetgeving, maar in een tekort aan opsporing en handhaving van de kant van de overheid. Daar ligt een knelpunt. Mijn fractie kan zich dan ook wel iets voorstellen bij de kritiek van prof. Dommering afgelopen najaar dat aan een fraaie algemene nota over de elektronische snelweg ten onrechte alleen de vraag naar juridische antwoorden wordt gekoppeld. Daardoor lijkt het alsof daar het grootste knelpunt zit.

De fractie van GroenLinks vindt privacybescherming op Internet een belangrijke en misschien wel absolute prioriteit. Wij zouden dan ook grote moeite hebben met een ontwikkeling waarbij encryptie sterk aan banden zou worden gelegd. Ik begrijp dat er op dat punt ontwikkelingen gaande zijn. Ik hoor graag van de minister waar wij ons op dit moment precies bevinden. Maakt het blauw op straat plaats voor het blauw op de elektronische snelweg? In het kader van de privacy zou het daarentegen wel goed zijn als zelfregulering wordt gebruikt om bijvoorbeeld datamining af te grenzen. Verleden jaar kwam een wel heel vergaande vorm daarvan aan het licht. Uit berichten uit de Groene Amsterdammer bleek dat de Amerikaanse inlichtingendienst stelselmatig het Europese telefoon-, e-mail- en faxverkeer aftapt door middel van het zogenaamde echelonsysteem. Daarover zijn toen vragen gesteld. Ik herhaal die voor een deel. Wordt daar nu iets aan gedaan?

De fractie van GroenLinks ziet als eerste prioriteit voor overheidsbemoediging met de elektronische snelweg dat de overheid de emanciperende werking ervan versterkt. Het Rathenau-instituut heeft daar in zijn bijdrage behartigenswaardige woorden over gesproken. In dat licht is aandacht gevraagd voor een wat meer problematiserende analyse van het aspect "verdringing". Internet is een nieuw medium dat kansen biedt voor individuele ontplooiing en sociale en economische ontwikkeling. Daarvoor is in de allereerste plaats misschien

niet zozeer wetgeving nodig. Het lijkt eerder zaak om de burgers zodanig toe te rusten dat zij daadwerkelijk toegang krijgen tot de elektronische snelweg en daarop uit de voeten kunnen. Daarbij moeten wij niet vergeten dat Internet, één van de onderdelen van de elektronische snelweg, juist deze emanciperende functie zo goed heeft kunnen vervullen door zijn libertaire karakter en doordat commerciële handelingen tot 1993 niet waren toegestaan. Als het al tot wetgeving komt, bijvoorbeeld gericht op de kwaliteit van de publieke dienstverlening, waarom zou de overheid deze wetgeving en andere wetgeving niet meteen kosteloos voor eenieder beschikbaar stellen op Internet? Waarom is dat nog steeds niet het geval?

De heer **Van der Staaij** (SGP): Voorzitter! De nota waarover wij vanavond spreken, is naar de mening van de SGP-fractie een verdienstelijke poging om samenhangend in beeld te brengen welke gevolgen de ontwikkeling van de informatiesamenleving moet hebben voor de wetgeving. Daarbij zijn fundamentele vragen aan de orde over de aard en omvang van de overheidsverantwoordelijkheid. Ik beperk mij tot een enkel punt. De nota ziet drie hoofdtaken voor de overheid ten aanzien van de elektronische snelweg. Als eerste taak wordt genoemd het waarborgen van fundamentele waarden en normen. Een tweede hoofdtak wordt gezien in het faciliteren van het elektronische verkeer. Als derde hoofdtak noemt de nota het garanderen van een brede toegankelijkheid tot elementaire voorzieningen die nodig zijn voor het maatschappelijk functioneren van burgers en bedrijven. De suggestie is dat deze laatste taak pas uitvoering vraagt wanneer het verdringingsniveau is bereikt. Daarbij past een kritische kanttekening. Zo heeft het Rathenau-instituut de vraag naar voren gebracht of het economisch perspectief niet te zeer domineert waarbij het gaat om optimale benutting van de mogelijkheden van de elektronische snelweg. Opmerkelijk vond ik het om op pagina 53 van de nota als expliciete doelstelling van het kabinetsbeleid aan te treffen, het nemen van stappen ter facilitatie van de 24-uurseconomie.

De SGP-fractie vindt uitdrukkelijke aandacht voor het sociale perspectief noodzakelijk. Grote groepen burgers verkeren in een achterstandssituatie wat betreft het gebruik van informatie- en communicatietechnologie. Hoe zal voorkomen kunnen worden dat zij van een deel van het rechtsverkeer de facto uitgesloten worden? Bij het wegvallen van traditionele voorzieningen zullen zij buiten de boot vallen of althans gemarginaliseerd worden. Dat kan nog een extra rol spelen als de overheid zich in het verkeer met burgers meer en meer van de elektronische snelweg gaat bedienen. De vraag is dan ook gerechtvaardigd of de minister hierbij mogelijkheden ziet voor een anticiperend beleid. Ik begrijp overigens wel dat het niet in de eerste plaats een taak van justitie is om gesignaleerde achterstanden weg te werken, maar ruimer genomen acht ik het wel een verantwoordelijkheid van de overheid dat ook het traditionele aanbod van voorzieningen langs niet-elektronische weg beschikbaar blijft, zeker als de overheid zich meer en meer gaat bedienen van de elektronische snelweg. Als het ter inzage leggen van een ontwerpbestemmingsplan niet alleen maar op de papieren manier gebeurt, moet ook voorkomen worden dat mensen die dat via de elektronische snelweg kunnen raadplegen veel meer faciliteiten hebben dan de mensen die deze informatie via de papieren manier moeten achterhalen. Hoe dan ook, het regeringsbeleid moet erop gericht zijn om te voorkomen dat er een kaste van digibeten ontstaat. Het uitgangspunt van de nota dat de normen en waarden die in de fysieke wereld, off line, behoren te gelden, ook op de elektronische snelweg, on line, tot gelding moeten worden gebracht, heeft onze instemming. Ook wij hebben kennisgenomen van alle kanttekeningen die er bij de uitvoering gemaakt kunnen worden, maar het lijkt ons evenwel een heel heldere uitgangspositie en een goede keuze. Duidelijk is dat het internationale karakter van de elektronische snelweg die uitwerking niet eenvoudig maakt. Idealiter zal regelgeving betreffende de elektronische snelweg een mondiaal karakter moeten hebben, zo stelt de nota. Dat roept ook de vraag op of er niet altijd landen zullen zijn die zich aan internationale afspraken zullen

onttrekken en zullen fungeren als vrijhaven. De minister noemt het in de beantwoording van de vragen opvallend dat het mogelijk ontstaan van vrijhavens internationaal niet als een probleem wordt gezien. Inderdaad kun je dat als opvallend beschouwen. De vraag is dan ook waarop dat optimisme is gegrond. Verder mis ik inzicht in de rol van de Europese Unie als het gaat om de elektronische snelweg en de wetgeving die in dit verband noodzakelijk is. Welke rol kent de minister de EU in dit verband toe? Ook de technologische turbulentie compliceert de totstandbrenging van adequate wetgeving, maar technologische ontwikkelingen bieden ook kansen. Ik denk aan filtersystemen ter bescherming van jeugdigen. In hoeverre kan het niet benutten van filtersystemen in strijd zijn met artikel 240a van het Wetboek van Strafrecht, dat juist ook op de bescherming van jeugdigen doelt? Is ook op dit terrein geen nadere regelgeving gewenst? In ieder geval zouden wij een stimulerende rol van de overheid in dezen op prijs stellen. De verwijzing naar de anarchistische structuur van Internet maakt temeer de vraag naar de rechtshandhaving klemmend. Handhaving van strafrechtelijke normen is bij uitstek een taak van de overheid, ook op Internet. De overheid mag die verantwoordelijkheid niet ontlopen als bijvoorbeeld kinderpornografische afbeeldingen of racistische opmerkingen zich in een elektronische omgeving voordoen. Ook hierbij is er een nadrukkelijke taak voor de overheid aanwezig. De nota wekt de suggestie dat meer dan in de wereld, off line, in de elektronische omgeving een beroep wordt gedaan op zelfregulering. Is die indruk juist? Hoe ziet de minister precies de rol van de zelfregulering in verband met wat hij noemt het voorkomen van strafbare uitingen? Is zelfregulering hier in wezen niet zelfhandhaving? Als een gebruiker op verzoek van een provider verboden materiaal van een site haalt, is er toch geen sprake van voorkomen van een delict, maar van het wegnemen van de gevolgen daarvan? Roept het ook geen problemen op dat je in wezen bezig bent met het uitwissen van bewijsmateriaal van een gepleegd delict? De vraag blijft of politie en justitie thans voldoende toegerust zijn om

hun verantwoordelijkheden inzake opsporing en vervolging waar te maken. Naar de mening van de SGP-fractie zou aan een inhaalslag op dit terrein grote prioriteit moeten worden toegekend. Wij zouden ook graag meer horen van de minister wat er op dit terrein al precies gebeurt.

De heer **Wijn** (CDA): Mevrouw de voorzitter! Ik wil mij aansluiten bij de vorige sprekers die hun complimenten hebben uitgesproken over deze nota. Hij is zeer uitvoerig, zeer algemeen en wekt alleen al daardoor de schijn van uitputtendheid. Dat zal in de toekomst niet waar blijken te zijn, vanwege de turbulentie in technologie, die ook wordt onderkend in deze nota. De nota is een verzameling van allerlei kleine deelonderwerpen. Daarom zijn de uitgangspunten, die een meer overkoepelend karakter hebben, het belangrijkste. Het is te prijzen dat daaraan gewerkt is, zodat op alle deelterreinen op dezelfde manier met de elektronische snelweg om kan worden gegaan.

Ik loop gemakshalve de managementsamenvatting langs, want ik ben wat gehinderd in mijn voorbereiding. Vrij in het begin wordt gesproken over Internet als luxe goed, de elektronische snelweg als nevenschikking, staand naast andere communicatiemiddelen, versus verdringing, waarbij Internet andere vormen van communicatie buiten werking zou stellen. Uit de nota blijkt dat men eigenlijk pas iets wil gaan doen om de burger in staat te stellen toegang te hebben tot de elektronische snelweg op het moment dat verdringing zich daadwerkelijk manifesteert. Een collega merkte al terecht op: wij moeten niet toe naar een maatschappij waarin wij "digibeten" krijgen, mensen die van de elektronische snelweg afgezonderd blijven. Hoe merk je die verdringing op als overheid en hoe kun je daarop anticiperen? Ik vind dat nu een beetje reactieve houding in wordt genomen.

Een ander punt in de algemene overwegingen betreft de internationalisering. Het is niet voor niets dat diverse commentatoren die op de hoorzitting zijn geweest, hebben gezegd dat daar de echte uitdaging ligt. De heer Vendrik is al ingegaan op de rol van de Verenigde Naties. Bij elektronische handel is er al een code van de Verenigde Naties. Wat

hier ook blijkt, is dat wederom, net als bij die verdringing, sprake is van een wat reactieve houding vanuit Nederland. Het zou aardig zijn als wij ook op juridisch vlak proberen koploper te worden met betrekking tot ICT. Ik vind dat wij daar bij het onderwijs al wat op achterlopen. Je krijgt nu echter langzamerhand de indruk dat wij dat ook op juridisch gebied gaan doen. Den Haag is internationaal gezien de juridische hoofdstad, laten wij ernaar streven om dat ook op ICT-gebied te zijn. Dan geldt het adagium dat ik mee heb genomen van mijn vorige werkgever: wie schrijft die blijft. Zorg dat je als eerste het initiatief neemt en op het moment dat je dat doet, kun je volgers krijgen. Je ziet dat Duitsland dat in de Europese Unie heeft gedaan met betrekking tot elektronische handel. Ik zou de minister willen oproepen op dat punt meer ambitie te hebben.

Wat betreft het adagium "wat off line geldt, moet ook on line gelden", sluit ik mij aan bij de opmerking van de heer Nicolai. Hij heeft gezegd dat er diverse voorbeelden kunnen worden verzonnen van zaken die on line misschien eerder gelden dan off line, of waar on line off line bepaalt en andersom. Ik denk dat het voor de burger belangrijk is om te weten dat ICT een heel normaal communicatiemiddel is geworden en gaat worden. Het wordt steeds meer een integraal deel van ons leven. Daarom moet zoveel mogelijk analogie worden betracht.

Een van de belangrijke rollen die de overheid zichzelf toekent bij de elektronische snelweg is de bevordering daarvan. Dat is heel goed. Ik heb er net al over gesproken dat ik het gevoel heb dat Nederland langzamerhand zijn voorloperspositie binnen Europa, voorzover die er al was, aan het prijsgeven is. In die zin vraag ik naar de stand van zaken met de trusted third parties. Hoe staat het daarmee op Justitie, Verkeer en Waterstaat en Economische Zaken? Het is heel belangrijk dat er een informatiebron is die garandeert dat bepaalde gegevens authentiek of integer zijn. Internet moet meer gestimuleerd worden. Daarom kan ook hier een rol voor de overheid liggen. De markt moet vlotgetrokken worden. Er zijn nu immers veel partijen met tegengestelde belangen. Hoe kijkt de minister tegen dit punt aan? Kan hij iets zeggen over de vraag of de overheid, bijvoorbeeld,

moet komen tot een erkennings-systeem van TTP's?

Ik heb een brief gekregen waarin wordt gepleit voor meerdere soorten TTP's. Ik ben de bron even kwijt. In de brief wordt echter gepleit voor meerdere soorten TTP's, met een scheiding tussen die trusted third parties die zich toeleggen op authenticiteit en integriteit van informatie en die TTP's die zich meer richten op de vertrouwelijkheid van TTP's. Hoe kijkt de minister hier tegenaan? Ik kan mij voorstellen dat het van belang is dat het informatie-aanbod van de overheid zelf, bijvoorbeeld bij rampen, volledig juist en authentiek is. Hoe wil de minister daarmee omgaan?

Wat betreft de vragen met betrekking tot het inleveren van geheimschrift-sleutels, de inscripties, sluit ik mij aan bij de heer Nicolaï.

Een ander punt dat wordt genoemd zijn de drie lagen op de elektronische snelweg. Dat begint al bij de algemene uitgangspunten. Het gaat om de netwerklaag, de infrastructuur zelf, de transportlaag, de schakel tussen infrastructuur en gebruiker, en de inhoudslaag. Die drieslag is wel degelijk van belang als wordt gekeken naar de aansprakelijkheid van providers. Een accessprovider zou bij de eerste laag passen, een serviceprovider bij de tweede laag en een contentprovider bij de derde laag. Wellicht kan de minister ingaan op twee ogenschijnlijk tegengestelde uitspraken van rechters. Aan de ene kant is er de uitspraak met betrekking tot de kabeltelevisie Amsterdam, waarbij is gezegd dat een kabelbedrijf aansprakelijk is op het moment dat zij iets doorgeven. Aan de andere kant is er de uitspraak in de zaak van de Scientology Church versus XS4ALL, waarin gezegd wordt dat "het louter gelegenheid tot openbaar maken" niet zorgt voor aansprakelijkheid. Kan de minister ingaan op het punt van de aansprakelijkheid?

In de stukken valt te lezen dat de minister van zins is om providers te verplichten om alle handelingen die abonnees op het net verrichten in een soort logboek bij te houden. Is dat correct? Hoe komt de minister tot dit standpunt?

Ik kom bij de meldpunten. Op het moment is er het Meldpunt kinderporno. Wellicht kan de minister ingaan op de vraag hoe dit meldpunt tot nu toe werkt. Ik kan mij voorstellen dat er ook meldpunten moeten

komen voor, bijvoorbeeld, terrorisme of discriminatie. Recent heeft iemand in Nederland een site op het net gezet waarin werd opgeroepen om bij doktoren die abortus uitvoeren de ruiten in te gooien of daar nog ergere dingen mee te doen. Deze site stond in Amerika op het net. De site werd in Amerika verboden. Vlak voordat de site effectief van het net werd gehaald, heeft iemand in Nederland deze site gedownload en vervolgens in Nederland op het net gezet. Ik kom er straks op terug. Dit is een heel curieuze gang van zaken en in mijn beleving is het ook een slechte gang van zaken. Er is een Meldpunt kinderporno. Dit voorval is eigenlijk terrorisme. Zou er niet gekomen moeten worden tot een meldpunt terrorisme en ook een meldpunt discriminatie?

Ik heb hierover een vraag waarbij ik mij aansluit bij de heer Van der Staaij. In de nota wordt gesproken over een adequate overheids-ondersteuning van meldpunten. De vraag is, als het gaat om zaken als kinderporno, terrorisme en discriminatie, hoever je gaat met zelfregulering en wat "adequate overheids-ondersteuning" in dit verband is. Is er misschien een analogie met het Meldpunt ongebruikelijke transacties?

Op dezelfde bladzijde is iets vermeld over het auteursrecht. Ik begrijp dat in het Europees Parlement een richtlijn is aangenomen waarin het zogenaamde "cachen" belast wordt met auteursrecht. Als een site van bijvoorbeeld de Verenigde Staten direct naar de gebruiker in Nederland gaat, is er inderdaad sprake van een 1 op 1-relatie. Het komt echter ook voor dat providers een site die vaak wordt opgevraagd tijdelijk in Nederland op een computer stellen, waarna individuele gebruikers in Nederland die site op die computer in Nederland kunnen ophalen. Volgens de richtlijn zou nu ook voor dat cachen auteursrecht verschuldigd zijn, hoewel er dan nog geen sprake is van openbaarmaking. Dat is pas het geval op het moment dat de site daadwerkelijk bij een individuele gebruiker komt. Hoe kijkt de minister hier tegenaan?

Ik sprak zojuist over de site over Amerikaanse abortusartsen. Dat voorbeeld geeft al aan dat wij met een probleem zitten als het gaat over internationale harmonisatie van materiële normen. In Nederland zijn wij misschien wat soepeler met

pikante sites, terwijl men in de Verenigde Staten misschien wat soepeler is met politieke uitingen die wellicht zelfs extreem rechts kunnen zijn. Of misschien geldt wel het omgekeerde; wie zal het zeggen. Verder is al iets gezegd over activiteiten van bijvoorbeeld Amerikaanse opsporingsinstanties in Nederland. Stel nu eens dat ik op een site iets neerzet dat in Amerika streng verboden is, terwijl die site wel bereikbaar is vanuit Amerika. Nu ben ik Nederlander, dus ik neem aan dat ik niet word uitgeleverd aan Amerika, maar wat kan een Amerikaanse opsporingsinstantie hier nu wel of niet aan doen in Nederland? Wat betekent het als wordt gezegd dat men het vereiste van dubbele strafbaarheid laat vallen?

In de nota wordt over de technologische turbulentie gezegd dat over enige jaren nog eens gekeken moet worden naar de afstemming tussen de Telecommunicatiewet en de Mediawet. Nu heb ik begrepen dat inmiddels al meer radiostations via Internet uitzenden dan via de ether. Moeten wij daar dan pas over enige jaren naar kijken, of moet dat toch eerder gebeuren?

Ik kom tot het heikele onderwerp zelfregulering. In verband met de technologische turbulentie en het CDA-gedachtegoed dat zelfregulering vaak een heel goede oplossing is tussen enerzijds de koude markt en anderzijds de almachtig regulerende overheid, kunt u zich voorstellen dat de insteek van zelfregulering ons ook principieel zeer bevalt. Er wordt een aantal eisen aan zelfregulering gesteld. Zo moet er sprake zijn van een gelijkwaardige belangenbehartiging, moet er binding zijn voor partijen en moet de handhaving verzekerd zijn. Ik heb daarbij nog een vraag over de tijdigheid van zelfregulering. In bijvoorbeeld het bankwezen is te zien dat partijen er wel erg lang over doen om tot zelfregulering te komen, als de overheid niet een stevige stok achter de deur zet. Hoe ziet de minister dat waar het gaat om de elektronische snelweg? Daarnaast is er bij zelfregulering het gevaar dat de private sector een substituuut voor de overheid wordt, waarbij betrokkenen te zeer afhankelijk worden van de nukken van de markt. Hoe kijkt de minister daar tegenaan? Hierna wordt in de nota gesproken over de inhoudelijke toetsing van

zelfregulering. Daarbij worden zaken genoemd als grondrechten, rechtshandhaving en rechtszekerheid. Wat vindt de minister nu vooral belangrijk in regelgeving? Flexibiliteit, of rechtszekerheid? Als je op een gegeven moment ziet dat de rechtszekerheid in het geding komt, moet je dan toch niet meer kiezen voor desnoods technologisch afhankelijke wetgeving omdat je anders een rechtsonzekere situatie zou laten bestaan?

Er wordt gesteld dat het overheids-optreden getoetst zal worden aan klassieke grondrechten. Geldt dat bijvoorbeeld ook voor goede zeden? Moet de overheid daarop ook inspringen of is dat juist alleen maar zelfregulering?

Consumentenbescherming, bescherming van mensen in afhankelijke posities, lijkt mij absoluut een taak van de overheid en op dat punt zou dan dus ook zelfregulering moeten worden getoetst.

Er wordt gesteld dat het invullen van normen bij ICT aan de rechter zou moeten worden overgelaten. Er is sprake van een jurisdisering van de samenleving, waaraan op dit moment terecht veel aandacht wordt geschonken. Dat krijg je zeker met onduidelijke en open formuleringen van normeringen. Wellicht kan de minister in zijn reactie hierop meteen wat preluderen op de Wet bescherming persoonsgegevens waarin veel van dat soort open formuleringen voorkomen.

In de update van de minister wordt aan de implementatie van de nota een kwart A4'tje gewijd, terwijl dat in de oorspronkelijke nota enkele pagina's beslaat. Het kabinet is heel ambitieus van start gegaan, maar op diverse terreinen is achterstand opgelopen. Kan de minister al die terreinen iets uitgebreider dan hij in de brief heeft gedaan even langsgaan en aangeven welke projecten zijn vertraagd en waarom, en wat nu de prioriteitenstelling van die projecten is? Het gaat mij er niet om te zeggen dat het kabinet te ambitieus is geweest, het daarom niet heeft gehaald en daarom ook niet functioneert, maar ik vind het belangrijk om te leren van zo'n nieuw onderwerp en te bezien hoe in de tijd en op tijd adequate regelgeving kan worden gemaakt.

De ontwikkelingen op het punt van ICT gaan heel snel. Het bedrijfsleven heeft grote moeite om informatie te werven, mensen die zicht hebben op

wat er met ICT gebeurt. Hoe kan de overheid ervoor zorgen dat zij up-to-date blijft? Ik zei al dat ik de nota af en toe wat reactief vind en juist als je dat naar een proactieve houding wilt ombuigen, is het hebben van goede mensen en een kennis die up-to-date is, zo erg belangrijk. Hoe kan de overheid in de toekomst haar ambities op dit punt blijven waarmaken?

Mevrouw **Wagenaar** (PvdA): Wij vinden het erg belangrijk dat wij vandaag deze lijvige, deskundige en goed opgezette nota kunnen bespreken. De problematiek is inderdaad niet eenvoudig, maar wel uitdagend. Immers, de digitale rechtsstaat is een nog weinig tastbaar begrip of, om met de WRR te spreken, het is een staat zonder land. Dat maakt de totstandkoming van wet- en regelgeving op nationaal niveau beperkt en bemoeilijkt handhaving.

Toch is wet- en regelgeving op een aantal fronten nodig. De informatie-maatschappij ontwikkelt zich met grote sprongen. Informatie is macht geworden en de toegankelijkheid van die informatie zegt iets over het democratische karakter van een samenleving. Internet kan zich twee richtingen uit ontwikkelen. Het kan de toegankelijkheid en daarmee de spreiding van kennis en informatie bevorderen. In het wezen van Internet zijn daarvoor alle voorwaarden aanwezig. In de nota Elektronische overheid worden deze uitgangspunten ook onderschreven. Maar, de toegang tot het Internet kan ook een restrictief karakter krijgen. Als je voor het downloaden van iedere vorm van informatie straks eerst je creditcardnummer moet intoetsen, zijn wij op de verkeerde weg. De nieuwe auteursrichtlijn – ik kom daar straks nog op terug – gaat meer die laatste kant op en daar maken wij ons grote zorgen over.

De 21ste eeuw kan zich ontwikkelen tot een informatiesamenleving of tot een infocratie, waarbij informatie een stevig geprijsd goed wordt en slechts de economisch sterken daartoe toegang hebben. De PvdA kiest voor een ontwikkeling naar een informatiesamenleving waarin nieuwe media en aanverwante technologieën worden ingezet om toegankelijkheid tot kennis en informatie te bevorderen. Digitaal burgerschap moet dan ook worden gestimuleerd. In dit kader vinden wij het instellen van de

commissie digitale grondrechten positief.

De opstelling van Nederland op internationaal gebied is nogal passief. Daar waar Nederland zo graag brainport wil zijn en koploper in Europa wil worden op elektronisch gebied, zou Nederland ook in juridisch opzicht meer een voortrekkersrol kunnen vervullen. De PvdA vindt dat Nederland met een reputatie op het gebied van internationaal recht de aangewezen plek is voor de vestiging van een virtueel broeinest van ontwikkeling van recht en zelfreguleringsafspraken ten aanzien van de elektronische snelweg. Nederland zou het voortouw kunnen nemen bij bundeling van expertise op dit gebied, niet in de laatste plaats overigens omdat wij een aantal internationaal vermaarde wetenschappers op dit vlak in huis hebben. Vroeger moest je voor zo'n centrum een groot gebouw neerzetten. Nu kun je volstaan met de inrichting van een aantal virtuele ruimten met bijbehorende infrastructuur. Door die virtuele aanpak is internationale uitwisseling (en de stimulans daarvan) van kennis en ervaring op het gebied van wetgeving over de elektronische snelweg eenvoudig te realiseren. Wij zouden dan ook graag zien dat de minister initiatieven ontwikkelde om te komen tot de oprichting van een virtueel, internationaal, juridisch centrum. Wellicht kan het budget dat bestemd is voor de ontwikkeling van ICT en recht, hiervoor gedeeltelijk worden aangewend. Het zou Nederland sieren als het op het gebied van de ontwikkeling van dergelijk recht een koploperpositie zou innemen. De nota is een eerste, goede stap, doch in het karakter van de elektronische snelweg ligt besloten dat de volgende stap alleen maar een internationale kan zijn.

De heer **Nicolai** (VVD): Dat idee van zo'n virtueel instituut klinkt heel aardig, maar ik kan mij er geen beeld van vormen. Ik neem aan dat ook de teneur van uw verhaal is dat het net van onderaf werkt, dat mensen elkaar zelf vinden. Daar heb je de overheid relatief weinig voor nodig. Wie moet de overheid geld geven ten behoeve van wat? Een site is niet zo duur en elkaar vinden gaat vanzelf.

Mevrouw **Wagenaar** (PvdA): De overheid zou volgens de PvdA

moeten stimuleren dat de afspraken over wat op het gebied van recht en zelfregulering wordt ontwikkeld in Nederland en andere landen, ergens bij elkaar komen en dat die expertise wordt gebundeld. Soms is wetgeving nodig en soms is zelfregulering heel noodzakelijk en werkt zoïets uitstekend. Nu is iedereen bezig het wiel uit te vinden. Het zou heel goed zijn als Nederland, dat een reputatie heeft op het gebied van internationaal recht, het voortouw nam om alle expertise op dit gebied te bundelen. Vroeger zou men allerlei mensen bij elkaar halen en zou men een gebouwtje neerzetten bij bijvoorbeeld een universiteit. Het is bekend dat wetenschappers tegenwoordig heel vaak op internationaal niveau kennis met elkaar uitwisselen. Specifiek ten aanzien van de elektronische snelweg zouden wij dit een extra steuntje in de rug kunnen geven door betrokkenen een virtuele ruimte met daaraan een website gekoppeld aan te bieden. Daarvan zou Nederland vervolgens heel duidelijk gebruik kunnen maken. Dan blijven wij onze positie op het gebied van internationaal recht waarmaken.

De heer **Nicolai** (VVD): Die ruimte hoeft niet aangeboden te worden. Die kan gevonden worden. Als u doelt op een soort databank van wet- en regelgeving en zelfreguleringsplannen, kan ik mij daar nog iets bij voorstellen, maar dat is heel iets anders dan een virtueel instituut.

Mevrouw **Wagenaar** (PvdA): Ik doel echt op een instituut dat niet fysiek ergens gehuisvest hoeft te zijn – nu wij de 21ste eeuw ingaan, hebben wij dat wel gehad – maar dat virtueel gehuisvest is en waaraan men een website kan koppelen. Het gaat om een ontmoetingsplaats waar expertise en wetgeving ontwikkeld worden. Ik kan mij daarnaast voorstellen dat alle wetenschappers die daarbij betrokken zijn, elkaar één keer per jaar daadwerkelijk ontmoeten, want dat soort communicatie levert ook het een en ander op. Mijn bedoeling is dat de overheid stimuleert dat er meer wordt gedaan. Wij lopen nu vaak achter allerlei ontwikkelingen op technologisch gebied aan. Ik wil graag dat de overheid meer bij de les is en dit soort zaken stimuleert. Wat betreft recht en openbaar bestuur wordt in de nota voorgesteld

een experimenteerbeveling in de Algemene wet bestuursrecht (AWB) op te nemen, waardoor digitale communicatie tot rechtshandeling kan worden. Het zou mijns inziens meer in de lijn van de nota Elektronische overheid liggen om tot aanpassing van de AWB over te gaan. Digitaal verkeer tussen overheid en burgers vergemakkelijkt veelal de toegang tot overheden. Bij de handhaving van de AWB bleek vooral tijdigheid een van de problemen te zijn. Digitalisering kan aan beide kanten communicatie vergemakkelijken. Iets meer enthousiasme in de lijn van de nota Elektronische overheid c.q. consistentie in het kabinetsbeleid lijkt hier op zijn plaats. Verder is het de vraag of het formele zorgvuldigheidsbeginsel uit de AWB, neergelegd in artikel 3.2, niet moet worden aangepast. Het gebruikmaken van de kennisgevings- en inspraakmogelijkheden via Internet zal toch in de zeer nabije toekomst onderdeel moeten worden van een reeks van vanzelfsprekende handelingen die een overheid op dit gebied verricht. Kortom: iets meer enthousiasme, iets minder experimenteren en iets meer vanzelfsprekendheid. De positie van providers is regelmatig in discussie geweest. Sommigen pleiten ervoor hen op dezelfde wijze strafrechtelijk aansprakelijk te stellen als bijvoorbeeld uitgevers. Zijzelf wijzen dit absoluut af; zij zien zichzelf veel meer als technisch doorgeefluik. Ook hebben ze initiatieven tot zelfregulering genomen. Op dit moment zie ik geen aanleiding om een strengere strafrechtelijke aansprakelijkheid voor providers te creëren, maar wel wil ik weten hoe het kan dat de rechtbank in Utrecht zich op 20 november 1998 onbevoegd verklaarde in een rechtszaak tegen twee Internetproviders wegens het weigeren van een rechterlijk bevel tot aftappen van een klant die door de regiopolitie Utrecht van verspreiding van kinderporno werd verdacht. Kunnen providers alleen in hun arrondissement van vestiging gedaagd worden? Zo ja, zou enige voorlichting op dit punt binnen het OM dan niet op haar plaats zijn? In dit geval was er sprake van een verloren zaak.

De heer **Nicolai** (VVD): Voorlopig wil de fractie van de PvdA de positie van de providers even aanzien. Zo klinkt het althans; misschien heb ik het niet

goed begrepen. Kiest u nu wel of niet voor de opvatting dat de provider, mits niet selecterend – dan is het immers inderdaad een soort uitgever – niets meer en niets minder is dan een neutraal doorgeefluik?

Mevrouw **Wagenaar** (PvdA): Wij willen inderdaad afwachten hoe dit zich in de toekomst ontwikkelt. Op dit moment zien wij geen aanleiding om hiervoor strakke regels te formuleren, maar wel zien wij graag de voors en tegens op een rij gezet. Wat de zelfregulering betreft juichen wij de activiteiten van het Meldpunt kinderporno toe. Met de fractie van het CDA vinden wij dat het instellen van meer meldpunten moet worden gestimuleerd. Het is echter heel jammer dat er nog weinig aansluiting bestaat tussen het OM en het meldpunt kinderporno. De mensen van dit meldpunt voelen zich vaak genegeerd door het OM waar het gaat om de zaken die men aandraagt. Naar de letter van de wet betreft het niet altijd kinderporno, zo wordt door het OM terecht gesteld. Vervolgens voelt men zich bij het meldpunt gefrustreerd. Wellicht zou het beter zijn wanneer het OM in dezen wat minder formeel zou reageren. De communicatie tussen meldpunt en OM moet worden verbeterd. Wij hebben hier te maken met een goed initiatief op het terrein van de zelfregulering, wij hebben ook goede wetgeving op het terrein van kinderporno, maar er moet een betere communicatie tot stand worden gebracht. Voorkomen moet worden dat men vol onbegrip naar elkaars werk zit te kijken.

De heer **Van der Staaij** (SGP): Rond augustus 1998 is al over deze materie gesproken en toen werd gesteld dat het nodige zou worden gedaan om tot een betere aansluiting te komen tussen dit meldpunt en het OM. Heeft u signalen waaruit blijkt dat men op dit terrein nog altijd tekortschiet? Baseert u zich nu op recente informatie?

Mevrouw **Wagenaar** (PvdA): Inderdaad, ik stel deze vragen op grond van recente informatie. Het lijkt mij zinnig dat de voordelen en de tekortkomingen van deze praktijk van zelfregulering in de komende jaren worden geëvalueerd en dat wordt nagegaan hoe men in andere landen met dit fenomeen omgaat. Mochten wij dan tot

regelgeving willen komen – ik sluit niets uit voor de toekomst – dan is dit bij uitstek een punt om op internationaal gebied initiatieven te ondernemen.

Zeker de e-commerce en de aanpassingen die ons Burgerlijk Wetboek vergt, verdienen onze aandacht. De bespreking van deze nota vormt niet het moment om in te gaan op iedere vorm van sectorale wetgeving die nog niet bij de Kamer is ingediend. Dit punt verdient echter onze aandacht, want de normen in het BW zijn nogal open. Hoe moet je bijvoorbeeld op Internet omgaan met zoiets als het kennismaken van algemene voorwaarden? Moet de koper die zelf opzoeken, moet de verkoper die actief aanbieden, of moet de koper door middel van een muisklik aangeven dat hij van deze algemene voorwaarden kennis heeft genomen?

Verder zou ik willen stilstaan bij het actieplan dat ruim een jaar geleden is opgesteld. Het zou goed zijn als wij daarvan een actuele versie ontvangen, alsmede jaarlijks een voortgangsrapportage.

Ik heb reeds gesproken over de auteursrichtlijn. Daarover maken wij ons grote zorgen. Die richtlijn moet in ieder geval zodanig ingericht zijn dat een actieve spreiding van informatie via Internet in de toekomst niet zal worden bemoeilijkt. Bij de behandeling van de databankrichtlijn heeft de minister reeds een notitie daarover toegezegd. Daaraan wilde ik hem nog eens herinneren. Ook een snelle indiening van het wetsvoorstel computercriminaliteit II is zeer gewenst.

Verder wordt er een notitie aangekondigd over de inrichting van een infrastructuur voor trusted third parties. Het is belangrijk dat die notitie snel verschijnt, teneinde duidelijkheid te krijgen over de rol van de TTP's. Mensen hebben immers behoefte aan duidelijke afspraken over zaken zoals de elektronische handtekening en encryptie.

Uitgangspunt van het kabinet bij encryptie is dat bij opsporing de oorspronkelijke tekst te achterhalen moet zijn. Net als bij de Telecommunicatiewet moet iedere vorm van elektronisch berichtenverkeer te achterhalen zijn, aldus het kabinet. In principe zijn wij het eens met dat uitgangspunt. De vraag is echter hoe dat vormgegeven kan worden zonder privacy-schending. Wij zijn dan ook

zeer benieuwd naar initiatieven van het kabinet in dezen.

Onlangs is de besluitvorming over het Nationaal actieprogramma digitaal rechercheren afgerond. Dit programma wil deskundigheid op dit gebied creëren bij politie en OM. Die is op dit moment nog gering. Wat meer stimulans zou geen kwaad kunnen. Het zit nu nog op het voorlichtende niveau, terwijl iedere rechner er verstand van zou moeten hebben.

Fouten in software kunnen tot maatschappelijk zeer ongewenste situaties leiden. Ziet het kabinet het tot zijn taak om op dit punt expertise te ontwikkelen bij politie en OM? Dat zou naar onze mening wel moeten gebeuren.

Uit de schriftelijke beantwoording blijft onduidelijk wat de invloed van het millenniumprobleem is geweest op de tragere uitvoering van het actieplan. Ook zou ik willen weten hoe de minister aankijkt tegen de aansprakelijkheid voor mogelijke storingen in het elektronisch verkeer rond de eeuwwisseling. Is daaraan in internationaal verband reeds aandacht besteed?

De vergadering wordt tien minuten geschorst.

Eerste termijn van de zijde van de regering

Minister **Korthals**: Mevrouw de voorzitter! Het verheugt mij dat de vaste commissie voor Justitie zich zo uitvoerig heeft beziggehouden met de wetgeving voor de elektronische snelweg. Ik kan vaststellen dat deze nota over het algemeen bijzonder positief is ontvangen. Ik moet zeggen dat wij vanuit Nederland baanbrekend werk hebben verricht om te proberen een overall overzicht te geven van wat er op dit gebied speelt. Dat is, voorzover ik weet, voor het eerst in Nederland gebeurd. De overheidsbetrokkenheid bij de ontwikkelingen op de elektronische snelweg had in eerste instantie vooral een economische invalshoek. Het Nationaal actieprogramma elektronische snelwegen uit 1995 van Paars I en de vele aandacht daarvoor in de Kamer zijn daarvan het resultaat geweest. De totstandkoming van de nota Wetgeving voor de elektronische snelweg van 12 februari 1998 markeert het belang dat het kabinet hecht aan een goede juridische infrastructuur bij de

ontwikkelingen in een elektronische omgeving en daarmee ook de rol van de minister van Justitie en van de vaste commissie voor Justitie. Mijn voorganger heeft in de nota de hoofdlijnen vastgelegd voor het overheidsbeleid voor de komende jaren op het belangrijke terrein van recht en de elektronische snelweg. Zoals uit de schriftelijke beantwoording op de vragen aan het einde van december reeds is gebleken, wil ik de gekozen richting verder volgen. Ik vind het zeer plezierig dat ik nu de gelegenheid heb de hoofdlijnen uit de nota en natuurlijk ook de ontwikkelingen die nadien hebben plaatsgevonden, met de commissie te bespreken. De leidraad van het kabinetsbeleid op juridisch terrein in de komende jaren zie ik als volgt. Ten eerste kiest de overheid in het algemeen voor een terughoudende rol. De snelle en onvoorspelbare ontwikkelingen in de elektronische omgeving zijn daar een hoofdreden voor. Deze ontwikkelingen vinden vanuit de particuliere sector plaats. De overheid is, zo zij dat al zou willen, niet in staat om in deze turbulente omgeving daadwerkelijk te sturen.

Ten tweede doet die terughoudendheid geen afbreuk aan de verantwoordelijkheid die de overheid natuurlijk draagt. De overheid moet die verantwoordelijkheid waarmaken door ervoor te zorgen dat de bescherming van fundamentele waarden en normen van de rechtsstaat op afdoende wijze wordt gewaarborgd, dit met het oog op de bescherming van kwetsbare belangen. Het strafrecht is hiervoor een belangrijk, maar zeker niet het enige instrument. Daarnaast faciliteert de overheid het elektronische rechtsverkeer. De regels van het privaatrecht én het bestuursrecht waar het gaat om rechtsverkeer met de overheid kunnen daarvoor gebruikt worden. Met andere woorden, de overheid levert de juridische infrastructuur voor de informatiesamenleving, terwijl de particuliere sector zorgt voor de technische infrastructuur.

Ten derde wordt voor de invulling van de overheidsverantwoordelijkheid de conclusie gehandhaafd uit de nota Wetgeving voor de elektronische snelweg, namelijk dat ons rechtssysteem op hoofdlijnen voldoet. Deze conclusie houdt nauw verband met het adagium "wat off line geldt, moet ook on line gelden". Overigens

heb ik kennisgenomen van de interessante beschouwing van de heer Vendrik in dezen. Dit is een punt waaraan wij aandacht moeten geven. Voor de komende jaren acht ik een grootscheepse renovatie van ons rechtsstelsel niet nodig. Een en ander houdt overigens niet in dat de wetgever kan blijven stilzitten. Soms zal er wetgeving nodig zijn om te bewerkstelligen dat het recht dat is geformuleerd voor de fysieke wereld, ook echt kan gelden in de elektronische omgeving.

Soms ook zullen wettelijke bepalingen die het elektronisch verkeer belemmeren, moeten worden heroverwogen. Over het adagium "off line is on line" ontstaat altijd veel discussie. In mijn schriftelijke beantwoording van 31 december ben ik daarop reeds uitgebreid ingegaan. Hier wil ik nog eens benadrukken dat het adagium geen panacee is voor de langere termijn, wanneer de betekenis van ICT in de samenleving nog veel ingrijpender kan zijn geworden. Het biedt wel een oplossing voor de komende jaren waarin het elektronische rechtsverkeer een rol speelt naast, maar niet in plaats van, het fysieke rechtsverkeer.

Een en ander brengt mij op het vierde element van de leidraad voor het kabinetsbeleid. Wat betekent deze terughoudende overheidsrol nu voor de interventie van de wetgever? De nota Wetgeving voor de elektronische snelweg heeft de randvoorwaarden vastgelegd in het zogenaamde toetsingskader. Ik haal er twee punten uit die voor mij centraal staan.

Zelfregulering heeft in beginsel mijn voorkeur boven formele wetgeving. Ik zeg nadrukkelijk: in beginsel. Die zelfregulering zal er immers wel moeten komen en bovendien recht moeten doen aan de gerechtvaardigde belangen van alle betrokken segmenten van de samenleving, dus niet alleen aan die van de industrie, maar ook aan die van de gebruikers. Ik denk daarbij niet alleen aan de gevestigde industrie, maar ook aan mogelijke nieuwkomers. De voorkeur voor zelfregulering leidt er immers niet toe dat de overheid voor haar verantwoordelijkheid wegloopt. Daarnaast heb ik een eveneens voorwaardelijke voorkeur voor technologieonafhankelijke formuleringen in de regelgeving. Technologieonafhankelijkheid zorgt

voor regels die beter tegen de tijd bestand zijn.

Het vijfde element van de leidraad ziet op de internationale kant van de elektronische snelweg. De elektronische snelweg doet grenzen vervagen. Daarom zijn bij uitstek op dit terrein oplossingen vaak onvoldoende. De Nederlandse regering moet haar belangen dus in de eerste plaats in internationale gremia veiligstellen. Alle leden hebben hierop gewezen. Dit betekent een actieve rol bij het dichterbij brengen van oplossingen voor het vraagstuk van internationalisering en rechtsmacht binnen de Europese Unie, de Raad van Europa en de OESO. Ik steun de sterke rol die in de gedachtevorming bij deze instellingen aan marktpartijen wordt toegekend. Wij moeten evenwel niet vergeten dat ook de overheid een verantwoordelijkheid behoudt. Ik heb de indruk dat in de internationale beleidsvorming onvoldoende oog is voor de bescherming van kwetsbare belangen, zoals de bescherming van grondrechten en meer in het algemeen de bescherming van de rechtsstaat alsook de bescherming van de belangen van consumenten. Zo bleek op de ministeriële conferentie die de OESO afgelopen oktober in Ottawa organiseerde, nauwelijks aandacht te bestaan voor de gerechtvaardigde wensen van consumentenorganisaties en vakbonden. Vragen over de rechtsstatelijkheid kwamen al helemaal niet aan de orde. Over het vraagstuk van internationalisering kom ik nog te spreken, maar de kern van mijn boodschap is dat wij op dit punt natuurlijk waakzaamheid zullen moeten betrachten.

Samenvattend omvat de leidraad voor deze kabinetsperiode het volgende. De overheid vervult een terughoudende rol. Dit neemt niet weg dat er een overheidsverantwoordelijkheid is, in ieder geval om de fundamentele waarde te beschermen en om het rechtsverkeer te ordenen. Er vindt geen grootscheepse renovatie van ons rechtsstelsel plaats, wel aanpassingen op onderdelen, onder meer om het adagium "off line is on line" te kunnen waarmaken. Zelfregulering en technologieonafhankelijke formuleringen hebben de voorkeur. De sterke inzet moet gericht zijn op internationale oplossingen waarbij Nederland in het bijzonder oog heeft voor de bescherming van kwetsbare belangen. Ik

concludeer tot mijn genoegen dat ook deze lijn eigenlijk door de gehele Kamer wordt gerespecteerd. Natuurlijk moeten wij ook nadenken over de aanpak op de langere termijn. Het veelgenoemde rapport van de WRR "Staat zonder land" uit 1998 geeft hiervoor een eerste aanzet. Ook het project van staatssecretaris Van der Ploeg, getiteld "Gedachtevorming over de informatiep partij", ziet op die langere termijn.

Al met al moet over de gevolgen van ons rechtsstelsel op de langere termijn het maatschappelijk debat nog plaatsvinden. Meer ingrijpende aanpassingen van ons rechtsstelsel in verband met technologische ontwikkelingen zijn niet uit te sluiten. Het kabinet zal een actieve bijdrage leveren aan het wetenschappelijk onderzoek op dit terrein, onder meer via het Stimuleringsprogramma informatietechnologie en recht. Bij de vele discussies waartoe de nota Wetgeving voor de elektronische snelweg aanleiding gaf, kwamen twee punten steeds weer naar voren, te weten het ambitieniveau van de overheid en de handhaving van het nationaal recht op de internationale elektronische snelweg. Het ambitieniveau van de nota is gebaseerd op de terughoudende rol van de overheid. Ontwikkelingen vinden in de maatschappij zelf plaats. De overheid richt zich op ordening. Deze terughoudende of ordenende rol wordt ingegeven door een aantal factoren. Het geloof in een sturende overheid is de laatste decennia, los van de ontwikkelingen op de elektronische snelweg, aanzienlijk afgenomen. Op de elektronische snelweg komen daar nog enkele elementen bovenop die een sturende rol van de overheid niet meer goed denkbaar maken. Specifieke kenmerken van de elektronische snelweg zijn immers dematerialisering, internationalisering en technologische turbulentie. Een vierde kenmerk van de elektronische omgeving dat in de literatuur naar voren komt, is horizontalisering, waarbij de overheid niet boven maar middenin de samenleving staat. Kortom, wij willen geen te hoog ambitieniveau en kunnen dat ook niet waarmaken. Dat neemt niet weg dat de terughoudende rol geen afbreuk doet aan de verantwoordelijkheid van de overheid voor een tweetal taken. De ambitie moet erop gericht zijn die

taken zo goed mogelijk uit te voeren. Voor de rechtsstaat belangrijke normen en waarden moeten kunnen worden waargemaakt. Dit betekent onder meer dat strafrecht en strafvordering goed moeten worden toegesneden op de elektronische omgeving. Het wetsvoorstel computercriminaliteit II, waarover het advies van de Raad van State net binnen is, strekt daartoe. Hetzelfde geldt voor de grondwettelijke bescherming van burgers. Mijn collega Peper en ik hebben hiertoe de commissie grondrechten in het digitale tijdperk ingesteld. Bovendien faciliteert de wetgever de ontwikkelingen. Het privaatrecht speelt daarbij een belangrijke rol. Belemmeringen voor elektronische ontwikkelingen in het privaatrecht worden opgeheven. Ik denk daarbij aan bepalingen uit het Burgerlijk Wetboek die de schriftelijke vorm voorschrijven voor bepaalde rechtshandelingen. Voorts steunt het recht de ontwikkelingen door middel van maatregelen die de rechtszekerheid voor partijen bij elektronische rechtshandelingen moeten vergroten. De voorgestelde algemene bepalingen in het Burgerlijk Wetboek en de verruiming van de mogelijkheden voor elektronische besluitvorming in het kader van de Algemene wet bestuursrecht zijn daarvoor belangrijke initiatieven. Het vrij omvangrijke actieplan bij de nota Wetgeving voor de elektronische snelweg vormt de weerslag van een overheid die qua sturingspretenties weliswaar terughoudend is, maar die haar hoofdtaak wel wil waarmaken. Voorzitter! Ik kom bij het tweede discussiepunt, te weten de handhaving van het recht in een internationale omgeving. Naar mijn oordeel is dat het fundamentele probleem waarvoor de elektronische snelweg ons stelt. De nota Wetgeving voor de elektronische snelweg biedt daarvoor een pragmatische meersporenaanpak aan, waarmee het probleem aanzienlijk kan worden gereduceerd. In internationaal verband gebeurt op dit moment veel en het gaat snel. Op drie fronten zie ik dat in de internationale rechtsgemeenschap aansprekende vooruitgang wordt geboekt. De OESO ontwikkelt een filosofie voor nieuw overheidsbeleid met een zeer dominante markt-filosofie. Die filosofie is vastgelegd in een aantal verklaringen naar aanleiding van een conferentie in Ottawa in oktober 1998. Ik ben van

mening dat de aanpak die de OESO kiest zeer kansrijk is. De OESO kiest voor een nauwe samenwerking tussen overheden en marktpartijen om tot normstelling te komen. Overigens moet er wat die aanpak betreft wel een duidelijke overheidsverantwoordelijkheid blijven bestaan. In EU-verband hecht ik veel waarde aan de totstandkoming van de EG-richtlijn over de juridische aspecten van elektronische handel. Deze richtlijn is een echte stap voorwaarts naar een ordening van het elektronische rechtsverkeer. Onderhandelingen daarover vinden nu plaats in een raads werkgroep en ook in de juridische en financieel-economische commissies van het Europees Parlement. Inhoudelijk heb ik overigens wel wat bezwaren tegen het commissievoorstel. Zo passen de voorgestelde regels over aansprakelijkheid niet binnen het evenwichtige en technologieonafhankelijke stelsel van het Nederlandse privaatrecht en strafrecht. Een adequate samenwerking tussen opsporingsdiensten moet ertoe leiden dat handhaving van het strafrecht echt mogelijk wordt. Het verdrag van de Raad van Europa over "Crime in cyberspace" moet op dat terrein eveneens een stap voorwaarts worden. Als voornaamste prioriteit voor de inbreng van de Nederlandse regering in internationale verbanden zie ik op dit moment dat wij erin slagen op een goede en pragmatische wijze aan te sluiten op de internationale ontwikkelingen. De aanpak uit de nota dient daarbij als ijkpunt, evenals het opkomen voor kwetsbare belangen. Ik ging daarop reeds eerder in. De snelle internationale ontwikkelingen hebben ertoe geleid dat wij een belangrijke ambitie nog niet hebben kunnen waarmaken, namelijk het inbrengen van de aanpak van de nota in de verschillende internationale verbanden. Niettemin moet dit wel gebeuren. Ik zal de Nederlandse inzet en de samenhang tussen de verschillende activiteiten in een notitie aan de Tweede Kamer nader uitwerken. Overigens wil ik hier waken voor een mogelijk misverstand. Mijn indruk is dat de nota in internationaal verband wel is opgemerkt als een belangwekkend en vanwege het overkoepelend karakter uniek document, en wij hebben daarvoor natuurlijk ons best gedaan. Resumerend: voordat ik inga op de meer specifieke vragen die de leden van de commissie hebben gesteld,

zeg ik de Kamer nog het volgende. De juridische problematiek die de elektronische snelweg meebrengt, leidt tot een geheel nieuw terrein van het recht, een terrein waarop de uitgangspunten voor overheids-optreden nog lang niet vaststaan. Dit heeft geleid tot het ontwikkelen van die uitgangspunten in de nota Wetgeving voor de elektronische snelweg. Die uitgangspunten zullen voorlopig nog wel in discussie blijven. De zoektocht naar een nieuwe filosofie voor overheids-optreden gaat voort.

De heer **Nicolai** (VVD): Op dit plechtige moment wil ik een vraag stellen. Met deze laatste woorden, maar ook aan het begin, waar u zegt dat het hele idee van het vergelijkbaar zijn van off line en on line op termijn kan veranderen, bent u volgens mij het uitgangspunt om in principe vast te houden aan de gedachte "wat off line geldt, geldt on line", een beetje aan het ondergraven. Zie ik dat goed?

Minister **Korthals**: Nee, dat ziet u niet goed. In beginsel geldt "off line is on line", zij het dat ik rekening houd met vergaande ontwikkelingen, die nu niet of nauwelijks te voorzien zijn. Op een gegeven moment kan het nodig zijn de sui-generis methode voor de elektronische snelweg aan te passen. Ik kan dat nu niet helemaal overzien, maar ik denk dat het nooit kwaad kan om daarmee al rekening te houden. Voorzitter! Verder zijn wij druk bezig de uitgangspunten die wij nu voorlopig hebben vastgesteld, om te zetten in concrete maatregelen. Al oogt het misschien niet zo spectaculair, ik ben van mening dat wij nog veel moeten doen op dit moeilijke terrein. Ik vind het belangrijk daarin de steun van uw Kamer te hebben, en zeker wil ik het debat over de uitgangspunten voor de toekomst met de Kamer voeren. Voorzitter! Dit is een vrij algemene inleiding, wat komt omdat ik dit heel belangrijk onderwerp vind. Het wonderlijke doet zich altijd voor dat bij belangrijke onderwerpen de belangstelling van buitenstaanders over het algemeen iets minder groot is. In de pauze heb ik gezegd dat ik mij ooit het leplazarus, sorry, dat ik ooit heel hard heb gewerkt aan de algemene voorwaarden, waaraan in geen enkele krant ooit aandacht is besteed, terwijl dat wezenlijk is voor

ons staatsbestel. Maar goed, wat niet is, kan komen.

De **voorzitter**: Wij hebben daarvan nu akte genomen.

Minister **Korthals**: De heren Nicolaï en Van der Staaij hebben gezegd dat zij "verdringing" een negatieve klank vinden hebben, maar het is de vraag of de term zonder meer kan worden ingeruild voor "vervanging". Daarvan spreek je immers pas als alle burgers goed toegerust zijn voor de informatiesamenleving. Daar ligt een taak voor de overheid. Belangrijk is dat de overheid klantvriendelijke digitale diensten aanbiedt. De onlangs verschenen nota van collega Van Boxtel over de elektronische overheid besteedt hieraan dan ook terecht aandacht. De overheid heeft daarin een belangrijke voorbeeld-functie.

De heer **Nicolaï** (VVD): Voorzitter! Ik wil er geen woordenspel van maken, maar vervanging is een neutraal begrip dat in bepaalde gevallen goed kan zijn, maar in andere gevallen verwerpelijk of riskant. Verdringing is een negatief begrip. Dat is het verschil tussen die twee begrippen. Het gaat niet om het woord, maar om de gedachte die erachter zit. Naar de mening van de VVD is het niet per definitie een gevaar en een bezwaar als er gevallen zijn waarin digitale informatie klassieke informatie vervangt, zeker niet op termijn.

Minister **Korthals**: De redenering is dat je pas van vervanging kunt spreken wanneer iedereen ermee werkt. Dat is de normale betekenis van vervanging. Ik ben het niet eens met de negatieve klank die de heer Nicolaï in "verdringing" legt. Vandaar mijn antwoord, maar wij blijven doordenken over een ander woord. Vervanging vinden wij overigens ook niet zo geslaagd. De heer Nicolaï vroeg ook naar de coördinatie in het kader van het Nationaal actieplan elektronische snelweg. Dat blijft plaatsvinden. Er komt een nieuwe nota als vervolg op het NAP uit Paars I. Daarin vindt coördinatie van overheidsbeleid plaats. De eerstverantwoordelijke minister daarvoor is de minister van Economische Zaken, mevrouw Jorritsma.

De heer **Nicolaï** (VVD): Dat geldt

voor de verantwoordelijkheid van EZ. Als het om wetgeving gaat, dan is Justitie verantwoordelijk. Mijn vraag was echter hoe die twee zich verhouden, want het gaat om veel ministeries bestrijkende activiteiten.

Minister **Korthals**: Voorzitter! Wij werken niet langs elkaar heen. De minister van Economische Zaken is de eerstverantwoordelijke op dit terrein. De minister van Justitie is de eerstverantwoordelijke op een ander terrein. Als bepaalde punten elkaar raken, dan vindt natuurlijk samenspraak plaats binnen de overheid. Het komt allemaal samen in de nota ICT.

Dan het toetsingskader. Dit is nog niet verwerkt in aanwijzingen voor de regelgeving, maar het wordt al wel in de praktijk toegepast. De heer Nicolaï geeft enkele voorbeelden van de aanscherping van het toetsingskader. Ik heb de indruk dat hij hiermee de inzet, zoals die in de nota is verwoord, op hoofdlijnen steunt. De heer Nicolaï is van oordeel dat er steeds een rol voor zelfregulering is, ook bij zaken als kinderporno. Dat ontkennen wij niet, maar er is steeds ook een rol voor de wetgever. Op zichzelf zijn wij het eens met de benadering van de heer Nicolaï, althans op de wijze die ik heb weergegeven.

De heer **Nicolaï** (VVD): Voorzitter! Het toetsingskader is nog niet verwerkt in aanwijzingen voor regelgeving, maar het wordt feitelijk al wel gebruikt om regelgeving aan te toetsen. Is dat gebeurd bij de Wet bescherming persoonsgegevens?

Minister **Korthals**: Neen, die wet is van daarvoor, maar wellicht kan die vraag nog eens worden gesteld in de schriftelijke ronde over de Wet bescherming persoonsgegevens. Dan weten wij waarop wij antwoord moeten geven.

Dan de mondiale aanpak. Wat betreft het privaatrecht voor de elektronische handel kan worden gewezen op het werk van Uncitral. Dat is een commissie van de VN die zich met het internationale handelsrecht bezighoudt. In de nota is de Modelwet inzake de elektronische handel van 1996 vrij uitgebreid aan de orde geweest als inspiratiebron voor het gehele privaatrecht voor de elektronische snelweg. Momenteel werkt Uncitral aan mondiale regels voor elektronische handtekeningen

en voor certificerende instanties. De belangrijkste handicap van dit mondiale werk is dat de mogelijkheden om snelle voortgang te verzekeren, op wereldniveau zeer beperkt zijn. Anders gezegd: het gaat langzaam en het is tamelijk vrijblijvend. De Europese Unie is weliswaar een inherent ongeschikter niveau van regelgeving dan het mondiale, maar zij biedt wel meer kansen op het tot stand brengen van regelingen op betrekkelijk korte termijn. Overigens is het duidelijk dat dit tevens een nadeel kan zijn, namelijk daar waar je van mening bent dat het misschien verstandiger zou zijn om niet direct tot regelgeving over te gaan, maar te wachten op een beter inzicht in de te regelen materie. Ik denk dat dit een uitgebreider antwoord is dan de heer Vendrik van tevoren gedroomd had toen hij zijn vraag stelde.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Mijn dromen zijn heel bijzonder. Misschien mag ik toch nog een vraag stellen. Ik begrijp dat de effectiviteit vaak de doorslag geeft om op een lager niveau overeenstemming te zoeken over de internationale regelgeving. In die zin dwingen de snelle ontwikkelingen in die sector als het ware een lager niveau af dan wellicht wenselijk zou zijn. Het valt mij wel op dat ten aanzien van het toetsingskader heel prominent wordt genoemd het punt dat de regelgeving bij voorkeur dient plaats te vinden op mondiaal niveau, terwijl daarvoor in de rest van het verhaal heel weinig aanknopingspunten worden genoemd. De minister noemde zo-even een voorbeeld dat meer gericht is op regelgeving voor het economisch verkeer. Als een dergelijke aanpak de voorkeur heeft, dan zou ik iets meer tekst en uitleg willen krijgen over de positie die de Verenigde Naties daarbij in de wat verdere toekomst zullen krijgen. Effectiviteit betekent ook dat westerse landen onderling een bepaalde standaard afspreken, waarnaar de landen uit de Derde Wereld, de ontwikkelingslanden zich vervolgens mogen voegen. Dat is op de lange termijn toch niet echt een houdbare strategie.

Minister **Korthals**: Wat wij nu doen, is rekening houden met de ontwikkelingen die er op dit gebied zijn. Daar moet je pragmatisch op reageren. Op korte termijn geldt dat je dat beter zo

dicht mogelijk bij huis kunt doen en dus binnen de EU. Ik ben het er volstrekt mee eens dat dit op langere termijn in meer mondiaal verband moet gebeuren. Een opstap naar de VN zou bijvoorbeeld de OESO kunnen zijn. Vandaar dat wij daarin veel investeren. Maar het werkt helaas nu eenmaal niet zo snel als op dit moment eigenlijk nodig is. Ik ben het met de heren Nicolaï en Vendrik eens dat flankerend beleid gewenst is. Dat gebeurt dan ook niet alleen in het onderwijs. In het kader van het project communicatie overheid-burger worden onder meer alle openbare bibliotheken aangesloten op het Internet. Bovendien worden cursussen aangeboden aan bezoekers om te leren omgaan met elektronische overheidsinformatie. Voor dit project is in het kader van het NAP een bedrag van 20 mln. beschikbaar gesteld.

De technologieonafhankelijkheid van het telecomnet is mede afhankelijk van de achterliggende Brusselse regelgeving, die in de loop van dit jaar en volgend jaar nader bezien zal worden, mede ten aanzien van het aspect van de convergentie.

Mevrouw Wagenaar en de heer Van der Staaij hebben gevraagd naar de stand van zaken rond het digitaal onderzoeken. Het actieprogramma zal binnenkort officieel aan mij worden aangeboden. In dat actieprogramma worden aanbevelingen en voorstellen gedaan voor de verdere ontwikkeling van digitaal onderzoeken binnen de politiek. De analyse van de huidige situatie is dat landelijk gezien de ontwikkeling van digitaal onderzoeken onvoldoende is. De ontwikkelingen gaan te langzaam en er is nog geen sprake van een landelijk dekkend netwerk voor digitaal onderzoeken. De voorstellen in dit actieprogramma dragen bij aan versnelling van de ontwikkelingen en aan het realiseren van een landelijk dekkend netwerk. Bovendien wordt in dat programma nadrukkelijk de inhoudelijke samenhang aangegeven met de activiteiten van het openbaar ministerie en partners in de opsporing, zoals de bijzondere opsporingsdiensten, de marechaussee en de rijksrecherche. Met name dat laatste is voor mij erg belangrijk, omdat ik ervan overtuigd ben dat veel effectiviteits- en efficiencywinst te halen valt als bij de implementatie van digitaal onderzoeken de strafrechtelijke keten als uitgangspunt wordt genomen. Ik zal

mij dan ook op korte termijn met mijn collega van Binnenlandse Zaken beraden over de uitvoering van het actieprogramma en de daarvoor benodigde financiële middelen. En dan maar hopen dat de economische groei toe zal nemen.

Mevrouw **Wagenaar** (PvdA): Het is leuk dat u binnenkort dat programma digitaal onderzoeken krijgt aangeboden, maar ik neem aan dat u ook naar streefcijfers heeft gevraagd en voor uzelf heeft gesteld waar politie en OM de komende tijd op uit moeten komen. Dit klinkt allemaal mooi, maar vrijblijvend.

Minister **Korthals**: Ik kan mij niet meer herinneren wat ik precies heb gevraagd, maar ik dacht niet dat ik erg veel cijfers heb gevraagd. Ik zal dat echter nagaan. U zult daar een schriftelijke reactie op krijgen.

De heer Nicolaï heeft gevraagd naar de kosten van opsporing. Wie betaalt de kosten van medewerking door de Internetserviceprovider aan een opsporingsonderzoek? Het Wetboek van Strafvordering voorziet in een vergoeding van kosten die moeten worden gemaakt om in individuele opsporingsonderzoeken medewerking te verlenen aan justitie.

Verder vroeg de heer Nicolaï naar het onderzoek in het buitenland. Als er vanuit het buitenland in Nederland een strafbaar feit wordt gepleegd, mag de Nederlandse politie dan in de computer in het buitenland opsporen? De opvattingen over de omvang van jurisdictie in de informatiemaatschappij lopen internationaal nogal uiteen. Er wordt in het kader van de Raad van Europa, waarbij dan ook de Verenigde Staten en Canada meedoen, aan gewerkt om overeenstemming te bereiken. De Nederlandse opvatting is – die wordt door veel andere landen gedeeld – dat de gegevens in onze computers opgeslagen, onder uitsluitende Nederlandse jurisdictie vallen. Die impliceert dat wij ons onthouden van onderzoek in computers in andere landen. In afwachting van een verdrag zijn wij dus afhankelijk van rechtshulp in het land waar de computers staan.

De heer **Nicolaï** (VVD): Is dat gezien de juridische mogelijkheden op dit moment of is dat de wenselijke...?

Minister **Korthals**: Gezien de

juridische mogelijkheden. Wij proberen in internationale verdragen tot verdere samenwerking te komen. Dat is dat "Crime in cyberspace", dat verdrag waar wij aan werken, maar naarmate er meer landen aan mee zullen doen, zal het ook weer langer duren om het tot stand te brengen. Ik denk dat over het algemeen de noodzaak daartoe door vele landen, zeker door de deskundigen uit die landen die eraan meedoen, wordt ingezien.

De heer Wijn vroeg hoe het Meldpunt kinderporno functioneert. Het Meldpunt kinderporno is een initiatief van diverse Internetproviders, die iets wilden ondernemen tegen kinderporno op Internet. Gebruikers van Internet kunnen aan het meldpunt doorgeven dat zij kinderpornografie op Internet hebben aangetroffen. Het meldpunt gaat vervolgens na of het aangemelde materiaal inderdaad kinderpornografie is en sommeert dan degene die het op het net heeft geplaatst, de afbeeldingen er binnen 24 uur af te halen. Indien hieraan geen gevolg wordt gegeven, doet het meldpunt aangifte bij de CRI. Bij ernstige gevallen wordt onmiddellijk aangifte gedaan. Vanuit de CRI wordt onderzoek gestart naar de identiteit van de overtreder. Als deze bekend is, neemt de CRI contact op met de regio waarin de verdachte woont en stelt alle informatie ter beschikking. Het Meldpunt kinderporno wordt financieel ondersteund door Justitie. In totaal gaat het voor de periode september 1998 tot september 1999 om een bedrag van f 100.000.

Mevrouw Wagenaar heeft daaraan toegevoegd dat haar bekend zou zijn dat dat niet goed liep. Er zijn duidelijke afspraken over gemaakt tussen CRI en KLPD. De informatie die ik krijg, is dat het best goed loopt. Ik ben zelf twee maanden geleden bij de CRI en het KLPD geweest. Toen is mij dat ook gezegd. Als er andere geluiden zijn, dan verneem ik die graag. In feite heb ik die nu al vernomen. Ik wil die echter graag geadstrueerd zien.

De heer Wijn heeft gevraagd wat er gebeurt als er in Nederland pikante informatie op een website wordt gezet die vanuit de Verenigde Staten kan worden geraadpleegd. Internationaal bestaat overeenstemming dat een handeling strafbaar is in een ander land als het een specifiek effect heeft. Dat betekent dat, zolang er nog geen verdragsrechtelijke

regels zijn, een Nederlander ermee rekening moet houden dat hij in de Verenigde Staten wordt vervolgd wanneer hij dat land vrijwillig bezoekt. Hij zal niet door Nederland worden uitgeleverd zolang hij geen handelingen verricht die in Nederland strafbaar zijn.

De vraag kan verder toegespitst worden op de situatie waarin de handelingen zowel in Nederland als in de Verenigde Staten strafbaar zijn. Ik denk dat uitlevering daarbij tot de mogelijkheden behoort.

De heer **Wijn** (CDA): Een persoon die een site die in Amerika strafbaar is in Nederland op het net plaatst of opnieuw in omloop brengt, loopt dus gereede kans om op een vliegveld in Amerika in de kraag gevat te worden?

Minister **Korthals**: Dat zeker! Dat kan ik verzekeren. De volgende vraag is of door een internationaal rechtshulpverzoek van de Verenigde Staten de persoon in kwestie zal worden uitgeleverd vanuit Nederland aan de Verenigde Staten. Volgens mij kan dat. Laten wij veronderstellen dat er kinderporno wordt geplaatst. Dat feit is strafbaar in Amerika en ook in Nederland. Volgens mij behoort uitlevering dan tot de mogelijkheden.

De heer **Wijn** (CDA): Er is gezegd dat men het vereiste van dubbele strafbaarstelling laat vallen. Wat nu in de situatie dat iets in Amerika wel, maar in Nederland niet strafbaar is? Wat doen wij dan?

Minister **Korthals**: Dat is een van de punten waarover internationaal wordt onderhandeld. Daarbij probeert men specifieke bepalingen te treffen. Ik kan niet aangeven hoe precies en in welke gevallen. Het is echter niet meer zo stringent dat wat in Nederland niet strafbaar is en in de Verenigde Staten wel, sowieso niet betekent dat er niet uitgeleverd wordt. In sommige gevallen zal ook in de toekomst uitlevering mogelijk moeten zijn. Dat geldt ook andersom, vice versa. Dat is nu nog niet het geval.

De heer **Wijn** (CDA): Wij hebben in Nederland een vrij liberale cultuur. Wij hebben eigen ideeën over de vrijheid van meningsuiting. Die vrijheid is in Nederland wellicht veel ruimer dan in andere landen. Dat zou

betekenen dat de opvattingen die in andere landen heersen, uiteindelijk bepalen wat in Nederland onder een en ander moet worden verstaan.

Minister **Korthals**: Dat is een punt dat verder zal moeten worden bepaald. Dit is een heel gevaarlijke ontwikkeling. Een beter voorbeeld lijkt mij het in voorraad hebben van drugs en daar, wellicht, reclame voor maken op een website in de Verenigde Staten. Dat zou kunnen betekenen dat daarvoor uitlevering gevraagd wordt, waaraan Nederland zou moeten voldoen. Met andere woorden, hier moeten wij met de grootst mogelijke zorgvuldigheid en terughoudendheid naar kijken. Het is niet een, twee, drie vanzelfsprekend dat iets wat hier niet strafbaar is en in de Verenigde Staten wel, in de toekomst uitlevering betekent. Dat zal in de praktijk, behoudens een enkel duidelijk geval, niet voorkomen. Zover zijn wij overigens nog niet. De Kamer blijft op de hoogte gesteld worden van de ontwikkelingen. Als dat niet gebeurt, ben ik ervan overtuigd dat de Kamer ernaar zal vragen.

Voorzitter! Een volgende vraag is of ISP's alleen worden gedagvaard in hun plaats van vestiging. De rechtbank te Utrecht heeft de regels van het Wetboek van Strafvordering inzake de relatieve competentie toegepast op ISP's die een bevel tot medewerking niet zijn nagekomen. Het OM is zich goed bewust van deze jurisprudentie. In de concrete casus oordeelde de rechtbank dat er onvoldoende aanknopingspunten waren voor haar bevoegdheid.

De **voorzitter**: Wat u nu doet, is herhalen wat ik ook zei, namelijk hoe het vonnis van de rechtbank was. Ik heb daar echter twee vragen aan verbonden, namelijk of een Internetserviceprovider alleen in de plaats of het arrondissement van vestiging vervolgd kan worden, en of u van plan bent om binnen het OM enige voorlichting hierover te geven. Het OM heeft hier immers iets geprobeerd dat kennelijk niet is gelukt.

Minister **Korthals**: Een verdachte wordt in beginsel altijd daar gedagvaard waar hij zijn woonplaats heeft, maar de heer Patijn kan hier nader op ingaan.

De heer **Patijn**: De regels voor

relatieve competentie in het Wetboek van Strafvordering zijn vrij ingewikkeld. De plaats van vestiging is een aanknopingspunt, maar er zijn er meer, met name ook de relatie met andere strafbare feiten. In dit geval heeft de rechtbank in Utrecht geoordeeld dat er onvoldoende relatie was met het strafbare feit dat in Utrecht werd vervolgd. Wat de voorlichting aan het OM betreft: het OM praat in allerlei gremia over deze uitspraak, dus ik denk dat voorlichting hierover niet nodig is.

Minister **Korthals**: Door diverse leden van de commissie is mij gevraagd om nader in te gaan op de aansprakelijkheid van tussenpersonen. Het lijkt mij goed inhoudelijk in te gaan op de aansprakelijkheid van Internetproviders. Hun aansprakelijkheid voor illegale informatie die zij doorgeven of op hun computers hebben staan, is een min of meer nieuwe kwestie. Hun functie is vergelijkbaar met die van tussenpersonen in de gewone wereld, zoals uitgever van boeken of aanbieders van telefonie. Toch hebben zij, vooral vanwege de massaliteit van het informatieverkeer dat via hen loopt, een eigensoortige rol die wij op haar eigen merites zullen moeten beoordelen. In het algemeen meen ik dat de normale aansprakelijkheidsregels heel goed op Internetproviders kunnen worden toegepast. Dat geldt zowel voor het burgerlijk recht – denk aan de onrechtmatige daad en de maatschappelijke zorgvuldigheidsnormen – als voor het strafrecht met zijn criteria voor medeplichtigheid en schuld. Daarbij zal een provider vermoedelijk niet snel aansprakelijk worden gehouden. Immers, hij heeft doorgaans geen wetenschap van de inhoud van informatie en hij kan er vanwege de massaliteit van de informatie ook moeilijk toezicht op houden. Terughoudendheid bij de aansprakelijkheidstelling van providers lijkt mij ook een goed uitgangspunt. Zij vervullen immers een cruciale rol in de informatiemaatschappij. Dat neemt niet weg dat van hen een bepaalde zorgvuldigheid kan worden geëist, met name waar het gaat om informatie met een strafbare inhoud zoals kinderporno of racisme. Zoals u weet, is in het wetsvoorstel computercriminaliteit II gepoogd een goed evenwicht te vinden tussen enerzijds aan Internetproviders te

stellen zorgvuldigheidseisen en anderzijds vrijwaring van aansprakelijkheid.

Bijkomstigheid is het richtlijnvoorstel over de juridische aspecten van elektronische handel. Dit voorstel biedt een regeling voor de aansprakelijkheid van providers. Op zichzelf acht ik het juist dat de Europese Unie zich dit onderwerp aantrekt. Tegen de inhoud van het commissievoorstel heb ik echter wel enkele bezwaren. De aansprakelijkheid is afhankelijk gesteld van de gebruikte techniek. Bij bepaalde handelingen is iedere aansprakelijkheid uitgezonderd, zelfs bij maatschappelijk onzorgvuldig handelen. Verder valt ook strafrechtelijke aansprakelijkheid onder het voorstel. Ik acht het niet nodig dat dit op EU-niveau wordt geregeld.

De heer **Nicolaï** (VVD): Ik ben onaangenaam verrast door wat ik nu hoor, voorzitter. Volgens mij verhoudt zich dit slecht tot hetgeen eerder in dit huis is gewisseld. De minister noemt zelf de richtlijn die in Europees verband wordt besproken. Indertijd is van de kant van enkele fracties nadrukkelijk gevraagd of de regering als inzet voor internationale afspraken in Europees verband kiest dat een serviceprovider ten principale het neutrale doorgeefluik is en in die zin een aantal aansprakelijkheden niet van toepassing zijn die wel van toepassing zijn als het gaat om bijvoorbeeld uitgevers en andere tussenpersonen. Bij die gelegenheid is van de kant van de regering gezegd dat dit inderdaad haar inzet is. Ik hoor nu echter een heel ander verhaal. Ik hecht zelf sterk aan het eerste, maar in ieder geval kan er maar één verhaal zijn.

Minister **Korthals**: Aansprakelijkheid is niet in alle gevallen uitgesloten. Wat ik hier zeg, is dat de provider in beginsel niet aansprakelijk is en dat dit ook ons uitgangspunt is bij de voorstellen over de Europese richtlijn. De punten die ik noemde, zijn juist onze bezwaren tegen het voorstel van de Commissie. Maar, mevrouw de voorzitter, wellicht is het beter als ik dit punt verder schriftelijk beantwoord.

De heer **Nicolaï** (VVD): Ik wil het de minister niet moeilijk maken, maar het gaat wel om een heel principiële kwestie. Is het een postbode of is het een uitgever? Het is geen uitgever

zolang er niet geselecteerd wordt, maar een postbode. Als een postbode door een vensterenvelop ziet dat er kinderporno in zit, heeft hij ook een bepaalde aansprakelijkheid. Die vergelijking kan worden gemaakt, maar je kunt niet een postbode aanspreken op het feit dat hij gesloten enveloppen met kinderporno verspreidt!

De heer **Wijn** (CDA): Voorzitter! Ik sluit mij hier volledig bij aan, want het is een zeer principiële punt, met name omdat er wel drie lagen in het Internet genoemd worden en dat de drie rollen of statussen van providers, namelijk access, contents, service, daar nauw op aansluiten. Wellicht kan de minister in zijn schriftelijke antwoord dan meteen meenemen zijn argument met betrekking tot massaliteit. Juist als via software pagina's volautomatisch kunnen worden gescreend op hun inhoud, is de massaliteit van de informatie op zich wellicht niet een echt steekhoudend argument.

De **voorzitter**: Wellicht kan de minister hierover met een notitie komen?

De heer **Van der Staaij** (SGP): Komt dit al niet uitgebreid aan de orde in het kader van het wetsvoorstel computercriminaliteit II dat wij op korte termijn kunnen verwachten? Ik neem aan dat daarin ook is verwoord in hoeverre providers tevens worden verplicht de verdere verspreiding van strafbaar materiaal te voorkomen en dat medewerking daaraan hen vrijstelt van vervolging op grond van medeplichtigheid.

De heer **Nicolaï** (VVD): Ik ben er over het algemeen erg voor om dingen samen te nemen, maar in dit geval niet, want ik vind niet dat dit in de lucht mag blijven hangen. Wij moeten zo snel mogelijk weten hoe de regering hier tegenover staat.

De heer **Wijn** (CDA): Ik sluit mij daarbij aan, want voorzover ik weet, is computercriminaliteit alleen strafrechtelijk, terwijl in dit geval natuurlijk ook de civielrechtelijke kant van belang is.

Minister **Korthals**: Dat wilde ik ook al zeggen. In ieder geval wordt de civielrechtelijke aansprakelijkheid in de notitie besproken voorzover nodig. Het loopt erg vooruit op het

wetsvoorstel computercriminaliteit II, waarin ook de strafrechtelijke kant van de zaak aan de orde komt. Ik ga ervan uit dat dit wetsvoorstel nog voor het zomerreces bij de Tweede Kamer zal zijn. Dan kunnen wij het ook los van elkaar behandelen. Voorzitter! Ik kom op de tegenstrijdige rechterlijke uitspraken inzake de aansprakelijkheid van providers. Het is inderdaad de vraag of de kabeltelevisie-uitspraak en die inzake de Scientology Church geheel met elkaar sporen. De geleerden zijn het daarover niet met elkaar eens. De benadering van de Scientology-uitspraak lijkt de regering voor tussenpersonen op de elektronische snelweg voorlopig de meest voor de hand liggende, zoals ook uit de nota – zie de pagina's 66 en 67 – kan worden afgeleid. Deze uitspraak gaat ook over zo'n tussenpersoon, terwijl het geval van de kabeltelevisie weliswaar op bepaalde punten vergelijkbaar is, maar zeker niet helemaal. Zekerheid hieromtrent kan op dit moment uiteraard niet worden geboden. Verdere ontwikkelingen in de rechtspraak zullen daarover meer duidelijkheid moeten geven.

De heer **Wijn** (CDA): Voorzitter! Dit zou dus zo'n voorbeeld kunnen zijn waar de overheid wellicht wel actief invulling zou moeten geven aan de aard van de tussenpersonen en de context waarbinnen ze opereren. Wellicht dat de minister daarop ook in zijn notitie nog wat meer kan ingaan.

Minister **Korthals**: In die notitie zullen wij ook daaraan aandacht geven. Wij kunnen echter geen volledig inzicht daarin geven, omdat wij niet weten hoe dit in de rechtspraktijk uitkristalliseert. Wellicht wordt in de tussentijd een andere uitspraak gedaan.

De heer **Wijn** vroeg: komt er een verplichting voor Internetserviceproviders om alle handelingen van abonnees in een logboek bij te houden? Op grond van de Telecommunicatiewet moeten de verkeersgegevens een bepaalde periode worden bewaard, bijvoorbeeld ten behoeve van de rekeningen van de abonnees. Deze wet schrijft niet voor dat alle handelingen van abonnees door de provider in een logboek worden vastgelegd. Dus bepaalde zaken moeten wel en andere niet in een logboek worden vastgelegd.

De heer **Wijn** (CDA): Bepaalde zaken moeten worden vastgelegd en andere niet, zegt u. Ik ben niet volledig thuis in de Telecommunicatiewet, maar ik vind het van belang te weten welke zaken wel en welke zaken niet worden vastgelegd. Dat wordt vastgelegd hoe lang men op het net heeft gezeten, lijkt mij voor de facturering van belang. Het lijkt mij niet van belang vast te leggen welke sites men heeft bekeken. Welke zaken moeten worden wel vastgelegd en welke niet?

Minister **Korthals**: Het gaat om verkeersgegevens, termijnen en dergelijke. Dit staat allemaal in de Telecommunicatiewet. Misschien kunnen wij zoiets een keer gezamenlijk bekijken.

Voorzitter! Ik kom tot de opmerkingen en vragen van de heer Nicolaï over het auteursrecht en de informatiemaatschappij. De regering heeft zeker een open oog voor de belangen van andere dan rechthebbenden bij het vormgeven van regelgeving, nationaal en internationaal, op het gebied van auteursrecht. Daarbij valt vooral te denken aan de belangen van bibliotheken, scholen en andere organisaties die een algemeen maatschappelijk belang vertegenwoordigen. Als deze te zeer in het gedrang komen, zullen de voordelen van een verdere ontwikkeling van de informatiemaatschappij niet worden bereikt. Ook in internationale gremia wordt het streven naar een balans van de belangen van rechthebbenden en meer algemeen maatschappelijke belangen door Nederland uitgedragen.

De heer **Nicolaï** (VVD): Ik ben blij dit te horen. U sprak over instanties, maar ik neem aan dat het evenzeer geldt voor de individuele burger.

Minister **Korthals**: Uiteraard. Voorzitter! De heer Wijn heeft gesproken over caching in het EG-richtlijnvoorstel. Caching is een techniek waarmee het informatieverkeer op Internet makkelijker wordt gemaakt. Het komt in feite neer op het tijdelijk opslaan of vasthouden van informatie, zodat er geen opstoppingen op de lijnen ontstaan of om te voorkomen dat afnemers te lang moeten wachten op berichten. Het zijn eigenlijk tijdelijke, vluchtige kopieën op de elektronische snelweg. Daardoor gaat het verkeer op

Internet sneller. Ik hoefde dit niet uit te leggen aan de heer Wijn, want de heer Wijn wist dit natuurlijk. Ik heb dit voor de andere leden uitgelegd. In het kader van het EG-richtlijnvoorstel auteursrecht en naburige rechten in de informatiemaatschappij wordt gediscussieerd over de vraag of caching iets is waarvoor auteursrechtelijke toestemming nodig is als het zou gaan om een stuk muziek of film. Er wordt namelijk een kopie gemaakt, ook al is het maar een tijdelijke kopie. De meningen daarover zijn verdeeld. In het richtlijnvoorstel van de Europese Commissie wordt het opengelaten. Het Europees Parlement vindt dat caching onder het auteursrecht moet worden gebracht, maar het is de vraag of de Europese Commissie dat zal overnemen. Ook wordt het onderwerp geregeld in het EG-richtlijnvoorstel elektronische handel. Onder bepaalde voorwaarden, nader uiteengezet in dat richtlijnvoorstel, leidt het niet tot aansprakelijkheid van de Internet-tussenpersoon. Mijn stelling is dat het aan de rechter is om uit te maken of caching onder het auteursrecht valt. Dat staat ook in de brief over auteursrecht en nieuwe media die aan de Kamer zal worden gestuurd.

De heer **Wijn** (CDA): Wij hebben het inmiddels al een paar keer gehad over de inzet van de overheid en het overlaten aan de rechter. Het is weer dat reactieve. Ik zou er toch voor willen pleiten dat, als hierover nog in Europa wordt gediscussieerd, Nederland hierin wat verdergaat dan dat een en ander wordt overgelaten aan de rechter. Wij zijn er niet voor dat zo'n "tussenpagina" auteursrechtplichtig wordt.

Mevrouw **Wagenaar** (PvdA): Daar sluit ik mij bij aan. De fractie van de PvdA is van oordeel dat het verkeer op Internet sterk wordt bemoeilijkt wanneer men dit onder het auteursrecht zou laten vallen. Ik zou de minister dan ook willen vragen om de brief die hij kennelijk nog niet naar de Kamer heeft verzonden en waarin naar de rechter wordt verwezen, in heroverweging te nemen. Het lijkt mij van belang dat er nog eens goed naar de bedoelde richtlijn wordt gekeken. De inzet van de Nederlandse regering zou mijns inziens moeten zijn dat dit punt

absoluut niet onder deze richtlijn dient te vallen.

Minister **Korthals**: Dat is ook het standpunt van de Nederlandse regering. Het feit dat wij dit in het kader van de richtlijn electronic commerce willen regelen, houdt in dat de normsteller of wetgever met regels komt. Het is nog altijd zo dat de rechter uitspraken moet doen op grond van wat de wetgever heeft bepaald. Zo nu en dan is het niet helemaal duidelijk en kan de rechter er een zekere interpretatie aan geven, maar de rechter kan zaken niet naar eigen believen gaan invullen.

De heer **Wijn** (CDA): Een rechter kan de wet niet terzijde stellen. Wanneer in de wet staat dat dit niet onder het auteursrecht valt, is er weinig ruimte voor een rechter om anders te beslissen.

Minister **Korthals**: En dus is uw zorg dat de rechter dit zou uitmaken niet gefundeerd, gelet op het standpunt van de Nederlandse regering.

De heer **Wijn** (CDA): Dat is een geruststelling.

Minister **Korthals**: Dan kunt u vanavond gerust gaan slapen. Voorzitter! De heer Van der Staaij bepleit het inzetten van filters zodat voor minderjarigen schadelijk materiaal kan worden geweerd. Dergelijke filters zijn in de naaste toekomst op commerciële basis op Internet beschikbaar. Hiermee worden ouders, scholen en bibliotheken in staat gesteld om bepaalde schadelijke informatie te weren zonder dat de overheid als censor behoeft op te treden.

De heer **Van der Staaij** (SGP): Wat is uw eigen oordeel hierover? Vindt u dit een positieve ontwikkeling die u wenst te stimuleren?

Minister **Korthals**: Wij hopen dat door middel van zelfregulering goede resultaten kunnen worden behaald. Als het op deze manier niet lukt, moet wellicht worden gedacht aan wettelijke maatregelen, zoals een strafbaarstelling voor aanbieders van voor minderjarigen schadelijke informatie. Voorzitter! Meldpunten zijn in beginsel initiatieven van particuliere gebruikers van Internet. Justitie

stimuleert de oprichting ervan. Zo wordt het Meldpunt kinderporno financieel gesteund. Wanneer er een aanvraag komt in verband met een meldpunt terrorisme en discriminatie, zou ook daaraan steun kunnen worden gegeven.

De heer **Wijn** (CDA): Stimuleren kent twee aspecten. Enerzijds is het mogelijk om steun te verlenen als een meldpunt er al is. Anderzijds kan een aanzet worden gegeven om te komen tot zo'n meldpunt of kan een discussie worden gestart. Vindt u een meldpunt terrorisme en discriminatie gewenst, zodat u daarover gaat praten met de providers? Als u dat doet, kunnen wij spreken over een minder reactieve overheid die initiatieven neemt.

Minister **Korthals**: Dat is wel mooi, maar naarmate de overheid meer initiatieven neemt, gaan particulieren minder doen. Je moet ook iets overlaten aan "de gegoede burger" om tot initiatieven te komen.

Overigens is er al een meldpunt discriminatie. Dat geldt nog niet voor een meldpunt terrorisme, maar ik kan mij voorstellen dat het er komt. De heer Wijn vraagt voorts hoe de overheid omgaat met het tekort aan informatie. In reactie op het AWT-advies terzake zal een taskforce worden ingesteld die er samen met de markt voor moet zorgen dat voldoende ICT'ers met de juiste curricula worden opgeleid.

Mevrouw Wagenaar, de heer Wijn en de heer Nicolaï hebben gevraagd naar de stand van zaken omtrent de TTP-beleidsnotitie. In maart 1998 is een conceptnotitie aan de projectgroep TTP aangeboden. In dit concept was nog één overgebleven punt, te weten de rechtmatige toegang van justitie en inlichtingen- en veiligheidsdiensten tot versleutelde communicatie via het Internet. Onlangs is hierover een interdepartementaal compromis bereikt. Dit compromis is verwerkt in de TTP-beleidsnotitie. Deze notitie zal zeer binnenkort door de minister van Verkeer en Waterstaat en de minister van Economische Zaken via de RWTI en de ministerraad aan de Kamer worden aangeboden.

De hoofdconclusies uit de TTP-beleidsnotitie zijn de volgende.

1. Overheid en bedrijfsleven dienen een aantal concrete maatregelen te treffen om de snelle ontwikkeling van een betrouwbare TTP-

infrastructuur te bevorderen. Daarbij zal aansluiting worden gezocht bij het zelfreguleringsmechanisme.

2. De overheid, aanbieders en gebruikers van TTP-diensten dienen het initiatief te nemen tot het oprichten van een TTP-kamer, die waarborgt dat aan de gestelde randvoorwaarden wordt voldaan. In de TTP-kamer hebben, naast de overheid, zowel de aanbieders als de gebruikers van TTP-diensten op vrijwillige basis zitting.

3. De overheid dient de totstandkoming van een certificatieschema te stimuleren, waarbij de in deze beleidsnotitie genoemde randvoorwaarden dienen te worden vertaald naar hanteerbare certificatiecriteria.

De heer **Nicolaï** (VVD): Het beeld wat de minister nu geeft over samenwerking tussen private sector en overheid op het gebied van de TTP's is mooi. Wat mij betreft gaat het echter alleen om die certificering van de rol van de overheid.

Minister **Korthals**: Binnenkort komt de notitie. Mag ik voorstellen dat in dat kader daarover gesproken wordt? Mevrouw de voorzitter! Dan kom ik nu op de belangrijke suggestie van uzelf om te komen tot een virtueel kenniscentrum in het kader van Den Haag als brainport. Uit mijn opstelling, zowel in de antwoorden op uw vraag als tijdens deze bijeenkomst, kunt u afleiden dat ik een actief beleid wil voeren op dit onderwerp. In mijn inleiding ben ik daarop uitvoerig ingegaan. Ik stel mij voor dat u vooral het oog heeft op een wetenschappelijk kenniscentrum, maar bij een wetenschappelijk-juridisch brainport kan ik mij wel wat voorstellen. In dat kader merk ik op dat wij die weg zijn ingeslagen door de ondersteuning van ITER, een samenwerkingsverband van universiteiten waarbij ook diverse ministeries betrokken zijn. Dat streeft ernaar zich te ontwikkelen tot een juridisch kenniscentrum waarin het nodige aan onderzoek wordt gedaan. De onderzoekers aldaar hebben ongetwijfeld de nodige internationale contacten, want dat bepaalt mede hun wetenschappelijke naam. Concluderend: met de strekking van uw opmerking ben ik het eens en in die geest zou ITER zich naar mijn gevoel verder moeten ontwikkelen. Voorzitter! De heer Wijn vindt het belangrijk dat overheidsinformatie authentiek is. In de nota Elektroni-

sche overheid wordt dit punt genoemd. Er zijn zo langzamerhand zoveel websites met overheidsinformatie, dat niet altijd meer duidelijk is of die informatie werkelijk van de overheid afkomstig is. Daarom werkt collega Van Boxtel nu aan een overheidsschil, die een centrale toegang biedt tot echte overheidswebsites. De schil moet dit jaar klaar zijn.

Tot slot, voorzitter, nog de vraag van de heer Wijn, of het verschijnsel van de vele radiostations op Internet het niet nodig maakt op korte termijn naar de afstemming van de Mediawet en de Telecommunicatiewet te kijken. Mijn conclusie is dat het geen urgent probleem is. Het kan passende aandacht krijgen bij de evaluatie van de nota die over een jaar of twee zal plaatsvinden.

Tweede termijn van de zijde van de commissie

De **voorzitter**: Hoewel alleen de heer Nicolaï en ik de spreektijd niet hebben overschreden, wil ik alle woordvoerders nog twee à drie minuten spreektijd geven.

De heer **Nicolaï** (VVD): Mevrouw de voorzitter! De beantwoording was zoals de nota: uitvoerig, maar wel helder. In deze discussie lijkt één punt een beetje in het gedrang te komen. Daarom breng ik het nu nog naar voren. Het gaat hier om vrije communicatie. Wij juichen vrije communicatie toe. Die moet worden bevorderd. Gelukkig vindt vrije communicatie voor het grootste deel uit zichzelf plaats. Er is sprake van een toename van de mogelijkheden daartoe. Er is door de minister genuanceerd gereageerd op opmerkingen die ik daarover heb gemaakt. Ik heb gezegd: pas op met regelgeving, kijk nog actiever naar mogelijkheden voor zelfregulering, of bekijk nog beter of wellicht helemaal geen regelgeving nodig is. Er is nog de zesde aanwijzing voor de aanwijzingen voor de regelgeving: er moet alleen regelgeving komen als de noodzaak daarvan is komen vast te staan. Dit is een terrein waarop dat niet zo snel komt vast te staan. Het lijkt mij daarom goed om de formulering letterlijk te nemen als het gaat om regelgeving voor de elektronische snelweg. In dat licht moet ook mijn opmerking worden gezien over de provider. Als wij spreken over de rol en de

aansprakelijkheid van de provider, heeft dat niet te maken met de belangen van de provider, maar wel met de belangen van de burger in een mondiale communicatieve wereld. De burger moet zomin mogelijk van tevoren gecensureerd over het net kunnen wandelen en communiceren met anderen. Als het gaat om alternatieven voor regelgeving zijn er natuurlijk veel mogelijkheden. De minister is niet op alle suggesties ingegaan. Eén van de mogelijkheden is de privacy enhancing technology, de PET. Ik hoef hier niet per se een reactie op, maar ik breng het wel onder de aandacht, omdat op dergelijke punten regelgeving kan worden voorkomen en lastige kwesties in bepaalde gevallen misschien bij voorbaat kunnen worden opgelost. Dit geldt overigens ook voor TTP en de betrouwbaarheid van informatie. Als een en ander goed functioneert, kan daarmee regelgeving worden ondervangen.

Dan kom ik bij de discussie over on line en off line. De minister heeft gezegd dat Nederland de eerste is die deze exercitie heeft gepleegd. Dat neem ik graag aan. Maar ik heb mij laten vertellen dat ook Duitsland hiermee hard bezig is geweest, zij het in een andere richting, namelijk in de richting van een wetgevings-complex sui generis voor de elektronische snelweg. Ik heb ook begrepen dat het sui generis willen regelen van dit hele vraagstuk op problemen stuitte.

Tot slot kom ik te spreken over de toetsing. Ik roep de regering op om actief alle regelgeving wel degelijk te toetsen aan het toetsingskader, liefst een beetje in aangescherpte zin en wel zoals door de VVD naar voren gebracht. Wat niet is genoemd, is het probleem dat veel regelgeving op dit terrein op Europees niveau wordt gevormd. En daar trekt men zich niet veel aan van onze aanwijzingen voor de regelgeving. Ik roep de regering dringend op om een vergelijkbaar toetsingskader op Europees niveau te formuleren. Er gebeurt op Europees niveau in feite meer dan op nationaal niveau, wat relevant is voor dit onderwerp. Maar misschien wordt hierover al gediscussieerd. Dat hoor ik dan graag.

De heer **Vendrik** (GroenLinks):
Mevrouw de voorzitter! Ik heb een vraag gesteld over de staats-commissie digitale grondrechten.

Hoe moet ik die positioneren in het actieprogramma? Staat dat los van elkaar? Heeft die commissie een belangrijke status, ook als het gaat om het in de nabije toekomst onderzoeken van de juridische betekenis van de elektronische snelweg? Wat moet ik mij daar nu precies bij voorstellen? Ik verkrijg graag helderheid op dit punt. Ik heb enkele vragen gesteld over encryptie. Ik begrijp dat deze kwestie terugkomt in het wetsvoorstel computercriminaliteit II. Wellicht kan de minister al een klein tijpje van de sluijer oplichten. Wat gaat er op dat punt precies gebeuren? In welke mate moeten encryptietechnieken toegankelijk zijn voor opsporingsinstanties? Wat kunnen wij op dit punt op korte termijn verwachten? Vorig jaar zijn al vragen gesteld naar aanleiding van berichten in de Groene Amsterdammer: Amerikaanse inlichtingendiensten zouden de elektronische snelweg constant afgrazen. Er wordt in dat verband gesproken van een echelon-programma. Hierover is in het Europees Parlement erg veel te doen geweest en er is een rapport over verschenen. Ik wil graag weten of de Nederlandse regering op dit punt nadere stappen heeft ondernomen. Misschien kan hierop nu niet geantwoord worden, maar kan later schriftelijk informatie worden verstrekt. De berichten waren in ieder geval vrij zorgelijk. Voorzitter! Concluderend: ik heb het idee dat de minister een vrij straffe positie inneemt met betrekking tot de casus die ook de heer Wijn naar voren bracht, over de uitingsdelicten die hier niet strafbaar zijn, maar in de Verenigde Staten wel. De vraag was of die delicten kunnen leiden tot uitzetting. De regering had het voornemen op dit punt tot meer harmonisatie te komen. Ik constateer tot mijn genoegen dat dit voornemen er niet toe zou moeten leiden dat de normen elders in de wereld hier onverkort van toepassing worden verklaard. Wij hanteren immers een liberaler regime. Dit doet mij deugd.

De heer **Van der Staaij** (SGP):
Voorzitter! Van de bescheiden drie minuten die mijn fractie voor zowel de eerste als de tweede termijn waren toebedeeld, zal ik niet veel meer over hebben, maar ik wil nog graag een opmerking maken over de verantwoordelijkheid van de overheid voor het opkomen van

kwetsbare belangen. De minister sprak daar met nadruk over. Hij heeft verwezen naar de zelfregulering rondom onderwerpen als kinderporno. Nadrukkelijker wil ik horen welke taken hij ziet voor de overheid bij de handhaving van belangrijke strafrechtelijke normen. Zijn reactie mag toch niet de indruk wekken dat te veel wordt verwacht van de zelfregulering. Ziet ook hij niet het gevaar dat bij opsporing en vervolging op dit punt onvoldoende kennis wordt ontwikkeld? Het digitaal rechercheren lijkt een aanzienlijke vertraging te hebben ondergaan. Vertrouwt de minister erop dat de inhaalslag die nodig is voor de opsporing en vervolging, ook als het gaat om Internet, inmiddels in voldoende mate wordt gemaakt?

De heer **Wijn** (CDA): Voorzitter! Ik dank de minister voor zijn beantwoording. Ik constateerde reeds dat het ambitieniveau van Nederland wat hoger zou moeten zijn en dat het een voortrekkersrol zou mogen vervullen. De minister is het daarmee blijkbaar eens. Hij zei namelijk dat hij met de nota in internationaal verband meer wil doen. Dat doet mij deugd. Als de Kamer op dit punt meer stappen wil ondernemen en de minister om meer actie wil vragen, laat ik de eer aan mevrouw Wagenaar. Wij krijgen een notitie over de TTP's. Die wachten we dus af. De aansprakelijkheid van providers betreft natuurlijk een van de kernpunten van deze discussie. Behandeling van dit onderwerp wordt in de tijd naar voren gehaald en wij zullen hierover een brief ontvangen. De discussie wordt overigens allang gevoerd, maar goed, we wachten de brief af. Ik vind het evenwel jammer dat we de discussie ten principale hierover nog niet hebben gevoerd. Dan wil ik nog iets zeggen over de internationaal-strafrechtelijke aansprakelijkheid. Er is het voorbeeld gegeven van de Nederlander die iets op het net zet en daarvoor in Amerika aangesproken kan worden. Dit blijft mij zorgen baren. In de nota staat: ook voor andere wetgeving die vaak is gebaseerd op culturele verschillen, zoals uitingsdelicten, wordt harmonisatie niet op voorhand afgewezen. Ik kan mij niet voorstellen dat deze minister een zo grote cultuurrelativist is, dat hij hiermee zonder meer akkoord kan gaan. Ik wijs erop dat we het hier over grondrechten hebben. Bij de vrijheid

van meningsuiting gaat het om een van de meest fundamentele grondrechten die wij in Nederland kennen. Nu gaat het ook om de invulling daarvan. Zou hierover, alvorens zich een concrete casus voordoet, niet moeten worden nagedacht?

Ik heb gezegd dat zelfregulering hier vrij mechanisch wordt opgevat: zet de partijen maar bij elkaar en als die zelf met een regel komen, gaan wij er wel mee akkoord. De overheid zegt niet wat de uitkomst van een dergelijke regel zou moeten zijn. Wat zou er bereikt moeten worden? Ik heb zelf het voorbeeld gegeven: toets je de uitkomsten van die zelfregulering aan de goede zeden of aan een goede bescherming van consumenten? Misschien kan de minister er iets meer over zeggen. De toets aan zelfregulering neigt mij nu iets te veel naar "als zij er samen maar uitkomen" in plaats van het bekijken van de uitkomsten.

De heer Van der Staaij zegt terecht dat de overheid achterblijft in het digitaal reageren. Hoe zorgt de overheid ervoor dat je zoveel mogelijk up-to-date blijft? Ik vind het een beetje mager dat alleen wordt verwezen naar de nota van de AWT over het tekort aan informatie. Je moet niet alleen zorgen voor een instroom van net afgestudeerde informatici; het is natuurlijk een bredere kwestie.

Ik heb gevraagd naar het actieplan van een jaar geleden, waarin prioriteiten werden genoemd. Dat was toen een kantje of dertien. Er wordt in de nota in een heel kleine alinea op ingegaan. De minister heeft het in zijn beantwoording waarschijnlijk wel kort aangestipt, maar wat mij betreft niet uitgebreid genoeg. Als wij een actieplan hebben, moeten wij in detail weten hoe het ervoor staat, waar prioriteiten worden verlegd of verschoven en waarom de uitvoering niet is gelukt. Dit is een nieuw onderwerp, maar het is juist daarom van belang om te weten waar je tegenaan loopt. Het gaat mij er niet eens zozeer om dat de minister iets heeft beloofd en het niet heeft gehaald. Het gaat erom dat wij er echt lessen uit trekken. Ik krijg er dan ook graag meer informatie over.

Mevrouw **Wagenaar** (PvdA): Ik heb niet echt antwoord gekregen op mijn vragen over de aanpassing van de Algemene wet bestuursrecht. Ik heb

gevraagd of het formele zorgvuldigheidsbeginsel, artikel 3.2 van de AWB, niet moet worden aangepast en of het bij het gebruikmaken van kennisgevings- en inspraakmogelijkheden via Internet in de zeer nabije toekomst een vanzelfsprekend onderdeel moet zijn van de handelingen die het openbaar bestuur verricht.

In de nota wordt voorgesteld een experimenteerbepaling in de AWB op te nemen. De elektronische snelweg is al zo'n onderdeel van het dagelijks bestaan van velen geworden, dat experimenteren wat mij betreft niet meer hoeft. Laten wij dat maar gewoon doen.

Ik sluit mij aan bij hetgeen de heer Wijn heeft gezegd over een actuele versie van het actieplan. Wat kunnen wij straks afspreken over de voortgangsrapportage?

Wil de minister ingaan op de kwestie van de aansprakelijkheid voor mogelijke storingen in het elektronisch verkeer rond de eeuwwisseling? Wij kunnen hier allerlei leuke dingen bedenken rondom de elektronische snelweg, maar het moet wel goed gaan. Heeft de minister er in internationaal verband aandacht aan besteed?

Het verheugt mij dat de minister enthousiast heeft gereageerd op het plan voor een virtueel internationaal juridisch centrum. Het lijkt mij een goed idee om dat te koppelen aan ITER. Ik denk alleen dat het best nog een duwtje in de rug mag hebben, zodat de Kamer er later op terug kan komen. Daartoe dien ik dan ook de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende, dat de ontwikkeling van wet- en regelgeving (en vormen van zelfregulering) een sterk internationaal karakter kent;

constaterende, dat Nederland zich wil ontwikkelen tot brainport;

constaterende, dat Nederland een vermaarde reputatie heeft op het gebied van internationaal recht;

overwegende, dat Nederland met de ontwikkeling van wet- en regelgeving en vormen van zelfregulering een

internationale voorttrekkersrol zou dienen te gaan vervullen;

verzoekt de regering plannen te ontwikkelen om een virtueel internationaal juridisch centrum gekoppeld aan ITER in Nederland op te richten,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Wagenaar, Wijn, Vendrik en Van der Staaij. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund. Zij krijgt nr. 4 (25880).

De heer **Nicolai** (VVD): Het nut van de motie ontgaat mij sowieso, want er is een ITER, en er is door de regering gezegd daaraan wat meer ruimte te geven. Daarmee ontgaat mij de betekenis van de motie, wat haar wellicht tot een overbodige maakt. Wat principiëler is, is dat ik mij afvraag of dit niet in strijd is met de teneur van de hele discussie zoals wij die nu voeren of zouden moeten voeren, namelijk dat Internet alles te maken heeft met vrije communicatie en initiatieven van onderaf. Moet van bovenaf iets wat in feite al loopt, nog eens worden bevorderd?

Mevrouw **Wagenaar** (PvdA): U gebruikt de juiste woorden, namelijk niet van bovenaf opleggen. Dat wil de PvdA ook niet. Maar je kunt van bovenaf wel bevorderen. Juist als het om wetgeving gaat, maar soms ook om bepaalde vormen van zelfregulering, en juist als het erom gaat om die aspecten in internationaal verband aan de orde te stellen, kan wat stimulans van overheidszijde geen kwaad. Wet- en regelgeving en soms ook zelfregulering komen niet altijd van onderop. Het gaat mij er vooral om dat ook in internationaal verband Nederland daarmee flink aan de weg gaat timmeren, en de internationale reputatie op het gebied van recht ook op dit gebied waar blijft maken. Het leek mij, gegeven de beantwoording van de minister die inderdaad enthousiast was en een goede toezegging deed, dat dit toch nog een steuntje in de rug kon gebruiken. Wij gaan ervan uit dat dit binnen afzienbare tijd is verwezenlijkt.

De heer **Nicolai** (VVD): Daarover verschillen wij van mening. Maar bestaat dat bevorderen uit geld, of

gaat de overheid ook bedenken hoe dat moet?

Mevrouw **Wagenaar** (PvdA): Dat is nu juist het aardige: er is een budget voor ICT en recht, zodat ik aanneem dat de minister daarmee wel wat kan stoeien. Het gaat uiteraard om het ontwikkelen door onafhankelijke wetenschappers, die die expertise met elkaar uitwisselen, waarvan de overheid vervolgens actief gebruik kan maken.

Tweede termijn van de zijde van de regering

Minister **Korthals**: Voorzitter! De heer Nicolai zei dat de vrije communicatie hét belangrijke punt is. Hij wees op aanwijzing 6, waarin staat dat je niet tot regelgeving moet overgaan, dan nadat daartoe de noodzaak is gebleken. Dat is natuurlijk het uitgangspunt van deze regering, nog los van het feit dat het zeer moeilijk is als overheid hiervoor de precieze regelgeving op touw te zetten. Het uitgangspunt is "off line is on line". Inderdaad is men in Duitsland een andere richting uitgegaan: men is uitgekomen op een sui-generiswet. Voorzover onze informatie strekt, werkt dat niet bepaald gunstig, en lijkt het erop dat wijzelf een betere weg zijn ingeslagen. Maar goed, alles moet zich nog uitkristalliseren. De heer Nicolai vroeg of actief aan het toetsingskader wordt getoetst. Dat gebeurt, maar nog niet in alle gevallen. Het zal vermoedelijk in Europees verband meer gaan gebeuren. Voorzitter! De heer Nicolai vroeg vervolgens naar het Europese toetsingskader. Dat is natuurlijk ons streven. Daarom zijn wij in internationaal verband bezig zoveel mogelijk overleg te voeren, om juist dat Europese toetsingskader te bereiken. Maar dat heeft nogal wat voeten in de aarde, al was het alleen maar omdat bijvoorbeeld Duitsland eigen specifieke wetgeving heeft, zij het dat dat land na de opgedane ervaringen wellicht bereid is wat meer onze kant op te gaan. Het uitgangspunt is dat er een Europees, zo mogelijk zelfs een mondiaal toetsingskader komt, maar dat is niet eenvoudig te verwezenlijken. De heer Nicolai zei dat Internet de toegankelijkheid van informatie, en daarmee de spreiding van kennis en informatie, moet bevorderen. Wat betreft de toegankelijkheid van

informatie kan en moet Internet dat bevorderen, wat niet mag leiden tot een infocratie. De overheid draagt hiervoor zorg, door in elk geval voor de democratie belangrijke overheidsinformatie ter beschikking te stellen. De nota Elektronische overheid noemt daarvoor de randvoorwaarden. Verder vind ik meer in het algemeen dat Internet de informatie-vrijheid niet in gevaar mag brengen. Op dit moment bestaat dat probleem niet. Internet zorgt er juist voor dat informatie veel gemakkelijker toegankelijk is.

De heer Nicolai vroeg voorts naar de privacy enhancing technology. Als er bepaalde regels gelden op de elektronische snelweg, dan moeten deze worden gehandhaafd. Dat kan door controle op het gedrag van personen en door technisch verboden gedrag onmogelijk te maken, bijvoorbeeld door computerprogramma's. De regels zijn nodig om te bepalen wat wel en niet mag. Zonder regels weet de computerprogrammeur niet wat hij mogelijk moet maken en wat onmogelijk is. Er wordt dus aan gewerkt.

De heer Vendrik vroeg naar de staatscommissie. Deze is onlangs ingesteld. De commissie heeft een vrij brede taakopdracht gekregen. Deze taakopdracht wordt genoemd in de instellingsbeschikking. Deze belangrijke commissie gaat veel voorwerk doen voor de basis waarop gaat worden gewerkt in het digitale tijdperk.

Verder vroeg de heer Vendrik of er in het wetsvoorstel computercriminaliteit II iets is geregeld over encryptie. Dat was ik in eerste termijn inderdaad vergeten. Er komt in het wetsvoorstel een medewerkingsverplichting voor degene die de sleutel heeft. Er komt echter geen verplichting om een sleutel te hebben. Een uitzondering is er voor telecomoperators. Wanneer die encryptie toepassen, moeten ze de sleutel bewaren om ook medewerking te kunnen geven indien justitie dat in een individueel geval vraagt. Dat is de strekking van het wetsvoorstel. De heer Vendrik vroeg ook naar de af luisterprogramma's van de Amerikaanse inlichtingendienst. Ik weet daar op dit moment het fijne niet van. Ik kom daar bij de schriftelijke beantwoording op terug. Ik heb al tegen de heer Van der Staaij gezegd dat het digitaal rechenen iets is vertraagd, maar het is dan ook een geheel nieuwe

ontwikkeling. Er komt een notitie over. Wij doen het in Nederland overigens nog niet zo slecht als je het vergelijkt met andere landen in Europa. Er staan in ieder geval veel communicatiewegen open, met name richting Duitsland en Zweden. Die hebben juist een voorbeeld genomen aan Nederland, met name op het gebied van kinderporno. De heer Van der Staaij vroeg ook naar het Meldpunt kinderporno. Dat heeft primair een signalerende functie. Ook doet het meldpunt de eerste beoordeling. Het meldpunt en de CRI praten op operationeel niveau over kennis, kennisoverdracht en het behandelen van en rapporteren over aangemelde en aan te melden zaken. Op grond daarvan komt men tot overdracht van de zaak of de inlichtingen aan de officier van justitie, die dan tot vervolging zal moeten overgaan.

De heer Wijn sprak over de eenmaking van strafrechtelijke normen. Het mag inderdaad niet zo zijn dat een norm elders in de wereld ineens van toepassing verklaard moet worden in Nederland. Soevereiniteit op het gebied van het strafrecht is een van de belangrijkste zaken voor Nederland. Wat dat betreft moet je dus altijd terughoudend zijn met het hier van toepassing verklaren van normen in andere landen.

De heer **Wijn** (CDA): Heeft de minister een plan van aanpak indien zo'n concreet geval zich voordoet?

Minister **Korthals**: Zolang er geen regeling voor is en een bepaald feit in bijvoorbeeld de VS wel strafbaar is maar niet in Nederland, zal er niet uitgeleverd worden. Pas als er sprake is van nieuwe normen, waarvan ik al gezegd heb dat wij daar terughoudend mee moeten zijn, zou het in sommige gevallen ertoe kunnen leiden dat uitlevering plaatsvindt. Mevrouw Wagenaar wees op de bepalingen voor elektronische rechtshandelingen in de Algemene wet bestuursrecht. Zoals bekend, is deze wet het derde speerpunt van mijn departement. Ik beoog hiermee te komen tot een gelijkstelling in het bestuursrecht van elektronische besluitvorming aan schriftelijke besluitvorming. Ik heb dan ook opdracht gegeven om bepalingen te ontwerpen die tot echte gelijkstelling leiden. Deze bepalingen moeten zoveel mogelijk technologie-

onafhankelijk zijn. Ik wil daarbij dan niet volstaan met experimenteerbepalingen die de nota eigenlijk in het vooruitzicht stelt. De gelijkstelling van elektronische rechtshandelingen, bijvoorbeeld vergunningaanvragen, geschiedt onder de voorwaarde dat de betrouwbaarheid van de elektronische communicatie voldoende kan worden verzekerd. Daar het hier gaat om rechtsverkeer met de overheid zelf, zullen wij aan de betrouwbaarheid wel hoge eisen moeten stellen.

Verder is gevraagd of het zorgvuldigheidsbeginsel moet worden aangepast bij inspraak via Internet. Het is inderdaad goed om inspraak elektronisch te organiseren. In de huidige situatie zullen die elektronische mogelijkheden naast de traditionele communicatie moeten komen en niet in plaats daarvan. Elektronische communicatie heeft op zichzelf geen gevolgen voor het zorgvuldigheidsbeginsel. Ook elektronische inspraakprocedures zullen zorgvuldig moeten geschieden. De jurisprudentie zal invulling moeten geven aan wat in de elektronische omgeving onder zorgvuldigheid moet worden verstaan. Dan kan de vervolgvraag zijn of dit niet een taak van de wetgever moet zijn. Sommige zaken zijn dermate moeilijk precies te formuleren dat je enige ruimte voor de wetgever moet laten. De heer **Wijn** ben ik nog een antwoord schuldig op zijn vraag over het up-to-date blijven in relatie tot het digitaal rechercheren. Het actieprogramma spreekt nadrukkelijk over samenwerking tussen opsporing, wetenschap en bedrijfsleven, juist ook met het oog op het actueel houden van kennis bij opsporingsinstanties. Mevrouw **Wagenaar** heeft nog gevraagd naar een wettelijke regeling aangaande millenniumschade.

Mevrouw **Wagenaar** (PvdA): Ik heb niet gevraagd naar een wettelijke regeling. Mijn vraag was of u in internationale gremia al aandacht heeft besteed aan aansprakelijkheidskwesties die zouden kunnen voortvloeien uit een eventueel niet goed functioneren van het elektronisch verkeer rond de eeuwwisseling, dan wel dat u van plan bent dat te doen.

Minister **Korthals**: Het antwoord is

dat ik in ieder geval van plan ben dat te doen, omdat zeker het ministerie van Justitie hiervoor kwetsbaar is. Ik denk dan met name aan Europol. Wat dat betreft zal er internationaal zeker aandacht voor worden gevraagd.

De heer **Wijn** (CDA): Ik heb zowel in eerste als in tweede termijn gevraagd naar een integrale update van het actieprogramma, inclusief een prioriteitenstelling en een betere analyse van de redenen waarom bepaalde zaken niet goed zijn verlopen.

Minister **Korthals**: De update van het actieprogramma komt eraan. Wij denken dat dat in de zomer klaar is. Dan wordt het uiteraard naar de Kamer gezonden. Ik kan niet zeggen wanneer het precies klaar zal zijn. Daarom spreek ik over "zomer" en zeg ik niet "voor het zomerreces". Ik denk namelijk dat het gezien de omvang nogal wat werkzaamheden met zich meebrengt. Daarom is het zekerder om te spreken over "zomer".

De heer **Wijn** (CDA): Begin september.

Minister **Korthals**: Zoals u weet, werkt het ministerie van Justitie redelijk snel, ik verwacht persoonlijk dan ook dat het augustus zal worden. Over de motie van mevrouw **Wagenaar** het volgende. Ik heb in feite al min of meer toegezegd wat in die motie wordt gevraagd. Omdat ik prijs stel op een mooie afsluiting van deze bijzondere avond, zal ik mij zeker niet tegen deze motie verzetten.

De **voorzitter**: Ik dank de minister voor zijn antwoorden. Ik heb een aantal toezeggingen van de minister genoteerd. Misschien is het goed als wij op dat punt een aantal concrete afspraken maken. U heeft toegezegd met een notitie te komen over de trusted third parties. Dat was in de nota al aangekondigd. Kunnen wij daar een termijn voor afspreken?

Minister **Korthals**: Wij denken dat die er in mei kan zijn.

De **voorzitter**: Verder heeft u toegezegd ons schriftelijk te zullen informeren over de Amerikaanse inlichtingendiensten en over digitaal

rechercheren. Ik neem aan dat dat binnen twee weken bij ons kan zijn?

Minister **Korthals**: Ja.

De **voorzitter**: Het laatste punt is eigenlijk het belangrijkste, omdat het een wezenlijk onderdeel uitmaakt van de nota. Hoe wordt er aangekeken tegen de positie van de providers? U heeft ons toegezegd op dat punt met een notitie te zullen komen. Ik denk dat wij de verdere procedure over hoe wij als vaste commissie verder om moeten gaan met deze nota, zullen moeten bepalen in afwachting van deze notitie.

Minister **Korthals**: Dit is een ingewikkelde materie, met vele aspecten. Ik zou dan ook willen zeggen dat die notitie er in de zomer zal komen.

De heer **Nicolaï** (VVD): Het is heel raar dat wij nu twee verhalen in de lucht hebben hangen. De minister vond ook dat dat niet kon wachten op computercriminaliteit II en dergelijke en dat het snel uit de wereld geholpen moest worden.

Minister **Korthals**: Voor het zomerreces.

De **voorzitter**: Ik dank de minister voor zijn beantwoording en de leden voor hun inbreng en de aanwezigen voor hun belangstelling.

Sluiting 22.00 uur.